

فرا ترا از حجاب: تبعیض علیه زنان در ایران

© مرکز آشتی برای حفظ حقوق غیرنظامیان، مرکز حامیان حقوق بشر و گروه بین المللی حقوق اقلیت ها، سپتامبر ۲۰۱۹.

این گزارش با حمایت اتحادیه اروپا تهیه شده است. مسئولیت محتویات این گزارش تنها بر عهده ناشران است و تحت هیچ شرایطی نمی تواند منعکس کننده نظرات اتحادیه اروپا باشد.

عکس جلد: زنان در حال قدم زدن در اصفهان، ایران.

Alamy Stock Photo ©

مرکز آشتی برای حفظ حقوق غیر نظامیان

مرکز آشتی برای حفظ حقوق غیرنظامیان، موسسه جدیدی برای توسعه «نظارت شهروند محور» بر نقض قوانین بین المللی بشردوستانه و حقوق بشر جهت پاسخگو کردن قانونی و سیاسی افرادی است که مسئول چنین نقضی هستند. این موسسه همچنین برای توسعه حقوق غیرنظامیان تلاش می کند. مرکز آتش بس برای حفظ حقوق غیرنظامیان موسسه خیریه و شرکت تضامنی با مسئولیت محدود مطابق قانون انگلیس ثبت شده است؛ شماره ثبت خیریه: ۱۱۶۰۰۸۳، شماره ثبت شرکت: ۹۰۶۹۱۳۳.

مرکز حامیان حقوق بشر

مرکز حامیان حقوق بشر (CSHR) یک سازمان غیر دولتی است که در سال ۲۰۱۲ در بریتانیا تاسیس شده است. هدف اصلی CSHR با تکیه بر اصل حاکمیت قانون پیشرفت حقوق بشر در خاورمیانه، به ویژه ایران است.

گروه بین المللی حقوق اقلیت ها

آج یک سازمان غیردولتی است که از حقوق اقلیت های قومی، مذهبی و زبانی و اقلیت های بومی در سراسر جهان حمایت می کند و همکاری و درک بین جوامع را ترویج می دهد. آج با بیش از ۱۵۰ سازمان شریک در نزدیک به ۰۵ کشور کار می کند. مقام مشورتی در شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل متحد (×ح×) و مقام نظارتی در کمیسیون آفریقایی حقوق بشر و مردم آفریقا (جآ/×) دارد. آج به عنوان یک موسسه خیریه و شرکت تضامنی با مسئولیت محدود تحت قانون انگلیس ثبت شده است. شماره ثبت خیریه: ۲۸۲۳۰۵، شماره ثبت شرکت: ۱۵۴۴۹۵۷.

طراح گزارش Staša Sukic

استفاده از موارد ذکر شده در این گزارش برای آموزش یا دیگر اهداف غیر تجاری، با ذکر ماخذ بلامانع است. انتشار و تکثیر هر بخشی از گزارش جهت هر نوع هدف تجاری بدون اجازه قبلی صاحبان حق تالیف ممنوع است. تاریخ انتشار و چاپ سپتامبر ۲۰۱۹ در بریتانیا.

ISBN: 978-1-912938-17-9

فهرست مطالب

4	1 مقدمه
8	2 تبعیض در حوزه‌های قانونی و قضایی
10	3 سرکوب زنان مدافع حقوق بشر
13	4 تبعیض در زندگی سیاسی و عمومی
19	5 تبعیض در تحصیل
22	6 تبعیض در استخدام
27	7 تبعیض در حق تابعیت
29	8 تبعیض در ازدواج و مسائل خانوادگی
34	9 خشونت علیه زنان
39	توصیه‌ها
41	منابع

مقدمه

کنوانسیون رفع همه اشکال تبعیض علیه زنان (سیدا) که در سال ۱۹۷۹ (برابر با ۱۳۵۸ هجری شمسی) توسط مجمع عمومی سازمان ملل متحد به تصویب رسید، یک معاهده کلیدی در رژیم بین المللی حقوق بشر و اصلی ترین ابزار بین المللی حمایت از حقوق زنان است. کنوانسیون از دولتهای عضو می خواهد که از برابری جنسیتی در سیاستها و قوانین ملی خود حمایت کرده و حقوق بنیادین و آزادیهای اساسی زنان را بر اساس برابری با مردان در زمینه های سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی تضمین کنند.

انقلاب اسلامی ۱۳۵۷ است. در نتیجه، علیرغم پیشرفت های اقتصادی و اجتماعی فراوان که از زمان انقلاب تحقق یافته است، تبعیض علیه زنان در تمام بخش های جامعه ایران متجلی شده است. بخش عمده ای از این تبعیض با استناد به مفهوم مکمل هم بودن زن و مرد به طور رسمی توجیه می شود: این عقیده که زنان و مردان از نظر معنوی برابر هستند اما نقش ها و وظایف مختلف اجتماعی متفاوت دارند. این وظایف و نقش ها بر اساس برداشت های اصول گرا و اغلب مبتنی بر مذهب از نقش های جنسیتی تعریف می شود.

زنان در بسیاری از حوزه های قانونی ایران و سیستم قضایی صرفاً به دلیل جنسیت، با رفتاری متفاوت مواجه می شوند. کسانی که به طور مسالمت آمیز از حقوق زنان دفاع می کنند، غالباً به طور خودسرانه

ایران یکی از تنها شش کشور عضو سازمان ملل است که کنوانسیون رفع همه اشکال تبعیض علیه زنان را امضا نکرده است. اگرچه مجلس ایران لایحه الحاق به این کنوانسیون را در اردیبهشت ۱۳۸۲ تصویب کرد، اما شورای نگهبان که وظیفه تایید کلیه قوانین مصوب مجلس در کشور را بر عهده دارد، این لایحه را تحت فشار محافظه کاران در دولت به بهانه های مذهبی مبهم رد کرد. به دلیل اختلاف مجلس و شورای نگهبان، این لایحه به مجمع تشخیص مصلحت نظام ارسال شد، و تا به حال نیز در آنجا مانده است.¹

تصمیم شورای نگهبان سمبل گفتمان رسمی محافظه کاران در حکومت و رد مفهوم برابری جنسیتی از طرف آنها است. آنها این مفهوم را اختراع غرب و ضد ارزش های «ایران» می دانند که اساساً از نظر آنها بر اساس تفسیر حکومتی غالب از فقه شیعه از زمان

بنابراین، علی‌رغم نقش اصلی که زنان در انقلاب ایفا کردند، بعد از انقلاب شاهد تعریف جدیدی از نقش خود در جامعه بودند که منجر به محدود شدن بسیاری از حقوق آنها شد. حجاب سمبل اصلی ایدئولوژی رژیم جدید شد. کمتر از یک ماه از انقلاب نگذشته بود که آیت‌الله خمینی زنان بدون حجاب را «برهنه» خواند و اصرار داشت که آنها باید حجاب را در محل کار رعایت کنند که این امر منجر به اعتراضات گسترده‌ای شد. در سال ۱۳۶۲ با وضع قانون تعزیرات که مجازات ۷۴ ضربه شلاق را برای عدم رعایت حجاب در نظر گرفته بود، حجاب برای همه زنان در ایران بدون در نظر گرفتن مذهب یا تابعیت شان اجباری شد. بعداً تخلفات مربوط به حجاب به قانون مجازات منتقل شد و مجازات آن از شلاق به جریمه یا حبس تغییر یافت.²

رژیم جدید همچنین قانون حمایت از خانواده که در زمان شاه تصویب شده و مطابق آن زنان در مواردی از جمله طلاق و حضانت کودک از حقوق قابل توجهی برخوردار بودند را منسوخ کرد. دانشگاه‌های سراسر کشور برای اسلامی شدن و پاک شدن از «تأثیرات غربی» به مدت سه سال تعطیل شدند. پس از بازگشایی، زنان از تحصیل در بسیاری از رشته‌های اصلی محروم شدند.³ همچنین بلافاصله پس از انقلاب، زنان از خدمت به عنوان قاضی منع شده و از سمتهای قضایی اخراج شدند.⁴

ایران پس از انقلاب توانست به پیشرفت‌های چشمگیری در حقوق اقتصادی و اجتماعی از جمله بهبود دسترسی کلی زنان به مراقبت‌های بهداشتی و آموزش، دست یابد. برخی از مفسران استدلال می‌کنند که تحمیل حجاب اجباری و تفکیک جنسیتی در مدارس، دانشگاه‌ها و محل‌های کار از نگرانی برخی از خانواده‌های محافظه‌کار از «بی‌اخلاقی» بودن چنین فضاهایی کاسته و منجر به آن شد تا به دخترانشان اجازه تحصیل یا کار بدهند.⁵ در عین حال، افتتاح دانشگاه آزاد اسلامی با وجود صدها شعبه در سراسر کشور دسترسی زنان و

بازداشت و زندانی می‌شوند، و در زندان همانند سایر زندانیان سیاسی بدرفتاری را تحمل می‌کنند. زنان در مناصب سیاسی و نیروی کار نمایندگی نداشته و همچنان از بسیاری از رشته‌های دانشگاه مستثنی هستند. حقوق آنها در ازدواج و خانواده براساس قانون مدنی است که از تسلط مرد در خانواده حمایت می‌کند. در همین حال، عدم وجود ابزارهای قانونی برای حمایت از زنان، جو مصونیت از مجازات برای اعمال خشونت علیه زنان که توسط عوامل دولتی و غیردولتی صورت می‌گیرد را ایجاد کرده است. بدتر آنکه زنان اقلیت‌های مذهبی اغلب به دلیل جنسیت و هویت قومی، زبانی یا مذهبی خود با تبعیض مضاعف روبرو می‌شوند.

این گزارش یک ارزیابی جامع از وضعیت فعلی تبعیض علیه زنان در ایران است. اشکال مختلف تبعیض، چه رسمی و چه غیررسمی را در همه زمینه‌ها از سیستم قضایی و نمایندگی سیاسی گرفته تا مشارکت اقتصادی و مسائل خانوادگی، مورد بررسی قرار می‌دهد. علی‌الخصوص اشکال تبعیض چندگانه علیه زنان اقلیت را در نظر می‌گیرد. زنانی که تاثیر انکار عمده‌ی برابری جنسیتی و حقوق اقلیت‌ها در تحقق کامل حقوق مدنی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و حقوق فرهنگی خود، توسط دولت را تحمل می‌کنند.

پیش زمینه

بخش عمده‌ای از گفتمان رسمی پیرامون نقش زنان در جامعه ایران به انقلاب اسلامی سال ۱۳۵۷ بازمی‌گردد، انقلابی که کشور را از سلطنت سکولار محمد رضا شاه به یک حکومت مذهبی شکل گرفته بر اساس اصل ولایت فقیه تبدیل کرد. آیت‌الله خمینی، رهبر معنوی انقلاب و اولین رهبر پس از تأسیس جمهوری اسلامی، عمیقاً بر این اعتقاد بود که موفقیت جامعه ایران به زنان بستگی دارد که خود را کاملاً وقف نقش همسری و مادر کنند.

و در نتیجه این ازدواج فرزندانان نمی‌توانند تا رسیدن به سن ۱۸ سالگی درخواست تابعیت ایران را بکنند.^{۱۲} اگرچه پیش‌نویس این قانون خرداد ۱۳۹۸ توسط شورای نگهبان برای بررسی بیشتر به مجلس فرستاده شد، اما همچنان یکی از مهمترین اصلاحات حقوق زنان در طی سالهاست.

علی‌رغم برخی از موفقیت‌های دولت روحانی، ادامه مقاومت در برابر برابری جنسیتی توسط نیروهای محافظه‌کار، مانع پیشرفت بیشتر حقوق زنان شده است. توانمندسازی زنان یکی از ویژگی‌های مهم کارزار انتخاباتی سال ۱۳۹۶ نبود که در آن روحانی مجدداً برای دوره دوم انتخاب شد. گفتمان رسمی همچنان با استفاده از این توجیه که زن و مرد به طور طبیعی برای کارکردهای مختلف اجتماعی مناسب هستند، مفهوم برابری جنسیتی را رد می‌کند. علی‌خامنه‌ای، رهبر فعلی، برابری جنسیتی را «یکی از بزرگترین اشتباهات اندیشه غربی خوانده است».^{۱۳} حامیان رژیم، طرفداران توانمندسازی زنان را مروج برنامه خارجی طراحی شده برای فاسد ساختن ساختار اخلاقی جامعه ایران می‌دانند.^{۱۴} بنابراین استدلالهای مبتنی بر مذهب با ناسیونالیسم دولتی ضد غرب ایران در جهت عدم مشروعیت برنامه‌های حقوق زنان و کسانی که به دنبال پیشبرد آن هستند، در هم آمیخته‌اند.

برخی اعضای جنبش زنان ایران خواستار بازگشت دولت روحانی به بحث درباره کنوانسیون رفع تبعیض علیه زنان و در نهایت تصویب این کنوانسیون شده‌اند. تصویب کنوانسیون، ایران را ملزم به انجام اصلاحات در قوانین و سیاستهای داخلی خود برای از بین بردن تبعیض جنسیتی کرده و پلت فرم بین‌المللی برای حمایت و نظارت بر پیشرفت حقوق زنان فراهم می‌کند.

اگرچه تصویب کنوانسیون همچنان یک اولویت ضروری است، باید توجه داشت که عدم تصویب منجر به شانه خالی کردن ایران از انجام اقدامات برای پیشبرد حقوق زنان نمی‌شود. ایران به واسطه سایر تعهدات بین‌المللی خود در این زمینه متعهد است. به عنوان مثال، ماده ۳ کنوانسیون بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (ICESCR)، که ایران عضو آن است، ایران را موظف می‌کند تا از حق برابر زن و مرد در بهره‌مندی از حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی اطمینان حاصل کند. به همین ترتیب، ماده ۳

دختران در شهرها و روستاها را به دانشگاه‌های نزدیک به خانه فراهم کرد.^{۱۵} تفکیک جنسیتی همچنین باعث افزایش تقاضا برای کار زنان در فضاهای فقط زنانه شد.^{۱۶} علاوه بر این، در دوران جنگ ایران و عراق، بسیاری از زنان در نیروی کار نقش مهمی را بر عهده داشتند، و به عنوان پزشک و پرستار برای حمایت از رزمندگان کار می‌کردند و در عین حال اغلب نان‌آور خانواده‌هایشان نیز بودند.^{۱۷}

در دوران ریاست جمهوری رفسنجانی (۱۳۶۸-۱۳۷۵) و خاتمی (۱۳۷۶-۱۳۸۴) سیاست‌های مترقی‌تری برای زنان مانند برنامه‌های بهداشت باروری، معرفی شد. این دوره همچنین شاهد افزایش سریع ورود زنان به آموزش عالی بود، تا جایی که برای اولین بار تعداد زنان در ثبت نام دانشگاهها از تعداد مردان بیشتر شد.^{۱۸} با این حال، دوران ریاست جمهوری احمدی‌نژاد (۱۳۸۴-۱۳۹۲) بازگشت به سیاست‌های محافظه‌کار در ایران بود که مشخصه آن عقب‌گرد در زمینه حقوق زنان از جمله بازگرداندن سهمیه‌های جنسیتی به دانشگاه‌ها بود. احمدی‌نژاد همچنین بسیاری از زنانی که با جنبش سبز سال ۱۳۸۸ در ارتباط بودند را از کار اخراج کرد.^{۱۹}

وضعیت فعلی

رئیس‌جمهور فعلی حسن روحانی در نخستین کارزار انتخاباتی خود در سال ۱۳۹۲ قول داد که با تبعیض جنسیتی مبارزه کرده و فرصتهای برابر برای زنان تضمین کند. تعداد زیادی از زنان به روحانی رای دادند و عامل اصلی موفقیت وی در انتخابات بودند. روحانی پس از تصدی مقام ریاست جمهوری، شهیندخت مولودری، مدافع شناخته شده حقوق زن را به عنوان معاون رئیس‌جمهور در امور زنان و خانواده منصوب کرد. همچنین منشور حقوق شهروندی مصوب دولت روحانی حاوی مقررات حمایتی از حقوق زنان در مراقبت‌های بهداشتی، مشارکت در سیاست‌گذاری، دستمزد برابر و محافظت در برابر خشونت چه در حوزه خصوصی و عمومی است.^{۲۰} اگرچه منشور فاقد سازوکارهای مؤثر اجرایی است. اخیراً مجلس ایران اصلاحیه‌ای را تصویب کرد که به زنان ایرانی اجازه می‌دهد برای اولین بار تابعیت خود را در هنگام تولد به فرزندان خود منتقل کنند. این امر، قدم رو به جلو قابل توجهی به خصوص برای زنانی است که با مردان خارجی ازدواج کرده

در فرآیند بررسی ملی داوطلبانه متصل به اهداف توسعه پایدار، احتمالاً به دلیل نارضایتی با هدف ۵ و زبان برابری جنسیتی مشارکت نمی‌کند. با این وجود، ایران همچنان به همکاری با سازوکارهای طراحی شده برای پیشبرد برابری جنسیتی در سطح بین‌المللی ادامه می‌دهد، از جمله انتصاب اخیر ایران در گروه کاری ارتباطات کمیسیون وضعیت زنان که به شکایت‌های دریافت شده مربوط به نقض حقوق زنان رسیدگی می‌کند.

میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی (ICCPR) ایران را ملزم می‌کند تا از حق برابری زن و مرد در بهره‌مندی از کلیه حقوق مدنی و سیاسی اطمینان حاصل کند.

ایران همچنین به برنامه ۲۰۳۰ توسعه پایدار و اهداف توسعه پایدار آن از جمله هدف ۵ که هدف آن دستیابی به برابری جنسیتی و توانمندسازی زنان و دختران است، متعهد شده است. با این حال، ایران یکی از تنها ۷ کشوری است که

تبعیض در حوزه قانونی و قضایی

یکی از اساسی ترین طرق اعمال تبعیض علیه زنان در ایران از طریق سیستم حقوقی - و به ویژه در قانون و رویه کیفری است. قانون مجازات ایران مملو از موارد رفتار متفاوت با زن و مرد است، در حوزه هایی از مسئولیت کیفری گرفته تا جبران خسارت و ارزش شهادت.

بین دیه مرد و زن باید از صندوق تأمین خسارت های بدنی پرداخت شود. از آنجا که در اجرای این ماده بین دادگاهها اختلاف وجود داشت، در تاریخ ۱۰ تیر ۱۳۹۸، دیوان عالی کشور رای به رفع اختلاف در مبلغ دیه برای زنان داد و تاکید کرد در کلیه جنایات علیه زنان، اعم از نفس یا اعضا، مابه التفاوت دیه مربوط به آنان باید از محل صندوق مذکور پرداخت شود.¹⁸ با این حال، از آنجا که نیمی از کل مبلغ دیه زن هنوز توسط صندوق دولت پرداخت می شود، پرداخت مبلغ ممکن است با بروکراسی و محدودیت منابع مواجه شود.¹⁹

در برخی جرایم مجازات زن و مرد متفاوت است. طبق ماده ۶۳۰ کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی، اگر مردی همسرش را در حال ارتکاب زنا با مرد دیگری ببیند و یک یا هر دو طرف را به قتل برساند یا مورد حمله قرار دهد، از مسئولیت کیفری و قصاص معاف می شود. اگر زن مکره باشد وی حق دارد فرد متجاوز را بکشد.²⁰ همچنین در قانون مجازات اسلامی برای پدر و پدربزرگی که فرزند خود را بکشد معافیت هایی وجود دارد.²¹ لازم به ذکر است که قصاص نیز بر هويت دینی به صورت تبعیض آمیز اعمال می شود: اگر یک مسلمان یا پیرو اقلیت

قانون مجازات ایران عمدتاً مبتنی بر تفسیر حکومت از احکام شرعی است. قانون مجازات، سن رسیدن به بلوغ را سن مسئولیت کیفری در نظر گرفته است - این بدان معنی است که دختران در سنین بسیار جوانتر از پسران، دارای مسئولیت کیفری می شوند. ماده ۱۴۷ قانون مجازات این سن را برای دختران ۹ سال قمری (معادل هشت سال، نه ماه) و پانزده سال قمری برای پسران (معادل چهارده سال، نه ماه) تعیین می کند.¹⁵ این ماده غ از یک طرف دیگر به دلیل پایین بودن سنی که در آن کودکان به عنوان بزرگسال به طور قانونی محاکمه می شوند، و از طرف دیگر به دلیل اینکه ناتا تبعیض آمیز است - نقض آشکار استانداردهای بین المللی است.

جبران خسارت مالی که در قانون وجود دارد نیز با زنان و مردان به طور متفاوت رفتار می کند. دیه (خونبها) نوعی جبران خسارت مالی است که در موارد قتل یا جراحت جسمی مانند از دست دادن دست یا چشم به قربانی بازمانده یا فرد نزدیک وی پرداخت می شود.¹⁶ مبلغ دیه پرداخت شده برای یک قربانی زن نیمی از مبلغ پرداخت شده برای یک قربانی مرد است.¹⁷ طبق تبصره ماده ۵۵۱ قانون مجازات، اختلاف

توسط دادگاهها پذیرفته می شد. در حالی که قانون مجازات جدید مصوب سال ۱۳۹۲ درباره موضوع شهادت زنان مبهم است، بر طبق گفته وکلای ایرانی هنوز همان شیوه سابق اثبات دعوا ادامه دارد. مطابق ماده ۱۹۹ قانون مجازات نصاب شهادت در کلیه جرائم، دو شاهد مرد است، مگر در برخی جرائم از جمله لواط و زنا. برخی موارد مانند قتل با شهادت چهار شاهد مرد یا سه شاهد مرد و دو شاهد زن قابل اثبات است. به گفته وکلای ایرانی، برای جرائم کیفری غیر از حدود، دیه و قصاص (یعنی تعزیرات)، پذیرش شهادت زن اغلب به اختیار قاضی است.

زنان نیز در خود نهادهای قضایی مورد تبعیض قرار می گیرند: به عنوان مثال، آنها نمی توانند به سمت قاضی در دادگاههای ایران منصوب شوند.²⁶ زنان می توانند جایگاه «مشاور حقوقی» را داشته باشند، یعنی در روند رسیدگی در پرونده ها حضور داشته یا یکی از سه قاضی دادگاه تجدید نظر باشند، اما آنها نمی توانند به عنوان قاضی صادر کننده حکم نهایی باشند.²⁷ انتصاب زنان در مناصبی مانند معاون دادستان و دادیار داسرا بلامانع است، اما نمی توان آنها را به عنوان قاضی دادگاه که حکم نهایی را صادر می کند، منصوب کرد.²⁸ علاوه بر این، زنان شاغل در مناصب قضایی به قدرت نابرابر زن و مرد در سیستم قضایی اشاره کرده اند؛ در برخی موارد زنان توسط قضات مرد تحت فشار قرار می گیرند تا بر خلاف نظر خود تصمیم گیری کنند.²⁹

مذهبی به رسمیت شناخته شده (مسیحی، یهودی یا زرتشتی) پیروان یک دین به رسمیت شناخته نشده را بکشد، خانواده مقتول حق قصاص ندارند.²²

در بسیاری از مراحل رسیدگی در دعاوی مدنی و کیفری، ارزش شهادت زن نیمی از ارزش شهادت مرد است. علاوه بر این، برای در نظر گرفتن شهادت یک زن اغلب لازم است که شهادت یک مرد آن را همراهی کند. مطابق قانون آیین دادرسی مدنی بیشتر جرائم مدنی و آنهایی که منشأ اسلامی ندارند با شهادت دو مرد یا یک مرد به علاوه دو زن اثبات می شوند.²³ فقط در مواردی چون ولادت یا بکارت، شهادت زنان به تنهایی (چهار زن) در دادگاه پذیرفته می شود.²⁴ در عمل، محدود کردن شاهدان زن برای بسیاری از زنانی که در تلاش برای اثبات ادعای خود هستند پر ضرر است. به عنوان مثال، در یک پرونده خانوادگی در سال ۱۳۹۰ که توسط خیرگزاری فارس گزارش شده، قاضی پرونده را به دلیل غیبت شاهد مرد در پرونده رد کرد. متعاقباً زن در این پرونده به دلیل اینکه فقط دو شاهد زن داشت نتوانست از شوهر معتادش طلاق بگیرد.²⁵

در برخی جرائم برگرفته از قوانین اسلامی شهادت زنان به هیچ وجه پذیرفته نمی شود. به عنوان مثال، طبق مواد ۱۱۷، ۱۱۹، ۱۱۸، ۱۲۸، ۱۳۷، ۱۸۹ و ۲۳۷ قانون مجازات اسلامی قدیم، برای جرایمی مانند لواط، نوشیدن مشروبات الکلی، قتل و محاربه فقط شهادت مردها

سرکوب زنان مدافع حقوق بشر

تبعیض بر علیه زنان در ایران سبب افزایش تعداد زنان مدافع حقوق بشر در طی سال ها شده ، کسانی که جهت برابری ، پایان دادن به نقض حقوق و اصلاح سیاست های تبعیض آمیز فعالیت کرده اند. در پاسخ به فعالیت های حقوق بشری و دفاع از حقوق زنان، این افراد دائماً از طرف مسئولین مورد تهدید ، آزار و اذیت ، دستگیری و حبس قرار گرفته اند. این زنان اغلب به دلیل انتقاد علنی از دولت در رسانه های اجتماعی یا رسانه های بین المللی ، شرکت در کارگاه های آموزشی ، صحبت در مورد موضوعات حساس یا همکاری با سازمان های حقوق بشری ، مورد هدف قرار می گیرند.

جرایم علیه امنیت داخلی یا خارجی، در مرحله تحقیق، طرفین دعوا باید وکلای خود را از لیست مورد تأیید رئیس قوه قضائیه انتخاب کنند.³² از سال ۱۳۹۷، بسیاری از مدافعان حقوق بشر، از جمله زنان از عدم دسترسی به وکیل مورد انتخاب خود شکایت کرده اند.³³

بیشتر زنان زندانی سیاسی در یک بخش اختصاصی از بند زنان در زندان اوین تهران نگهداری می شوند. این شامل زنانی می شود که به دلیل فعالیت هایی مانند انتقاد از دولت در رسانه های اجتماعی، صحبت در مورد حقوق بشر یا پیروی از یک مذهب به رسمیت شناخته نشده محکوم شده اند.³⁴ اگرچه شرایط اوین به احتمال زیاد بهتر از زندان های خارج از پایتخت است، اما بخش زنان با جمعیت بیش از حد، کثیف و بدون نور طبیعی و تجهیزات پزشکی مناسب است، امری که بر خلاف استانداردهای بین المللی است. زندانیان سیاسی زن از

زنان مدافع حقوق بشر³⁰ مرتباً بدون اخطار یا حکم قبلی بازداشت شده و در حین بازداشت با خانواده خود قادر به برقراری ارتباط نیستند. زنان برای کار در زمینه حقوق بشر و انواع دیگر فعالیت ها معمولاً تحت اتهامات مبهم امنیتی مانند «اجتماع و تبانی علیه امنیت ملی» و «تبلیغ علیه نظام» تحت پیگرد قانونی قرار می گیرند. این اتهامات و دیگر اتهامات امنیتی دائماً توسط مسئولین برای جرم انگاشتن اقدامات صلح آمیز بیان، انجمن و اجتماع به کار گرفته می شود. اگرچه بسیاری از زنان ارتباطی با اقدامات ضد حکومت ندارند، دولت ایران غالباً زنان مدافع حقوق بشر را به عنوان مخالفان سیاسی در تلاش برای ایجاد «انقلاب مخملی» و سرنگونی دولت تصور می کند.³¹

طبق ماده ۴۸ قانون آیین دادرسی کیفری ایران، اشخاص حق دارند به محض بازداشت، با وکیل ملاقات کنند. با این وجود در موارد

اعتراضات را «یک مسئله جزئی» خواند و گفت که دختران خیابان انقلاب برای از برداشتن حجاب هایشان «فریب» خورده اند.³⁷ به گزارش خبرگزاری فعالان حقوق بشر (هرانا)، ۱۱۳ مدافع حقوق بشر (زن و مرد) بازداشت شدند که حداقل ۸۰ مورد از آنها در طی اعتراض روز جهانی زن و ۲۹ نفر در اعتراض به حجاب اجباری بوده.³⁸ نسرین ستوده بسیاری از معترضین را در دادگاه نمایندگی کرد که سرانجام این امر منجر به دستگیری وی شد: وی بعداً به جاسوسی، تبلیغ و توهین به مقام رهبری ایران متهم شد و در اسفند ۱۳۹۷ محکوم شد.

۲ آبان ۱۳۹۷، موحد دوباره روسری خود را در خیابان انقلاب برداشت و بلافاصله دستگیر شد. وی به اتهام «تشویق مردم به فحشا با حضور در اماکن عمومی بدون پوشش اسلامی» توسط شعبه ۱۰۹۱ دادگاه تهران به یک سال زندان محکوم شد. او در ۱۱ اسفند ۱۳۹۷ مورد عفو قرار گرفت اما مسئولان زندان او را آزاد نکردند. در نهایت او در اردیبهشت ۱۳۹۸ آزاد شد.³⁹ در تیر ۱۳۹۸ دادگستری ایران اعلام کرد که هر کس ویدئویی به صورت آنلاین از زنان در حال برداشتن روسری خود به اشتراک بگذارد، به ده سال زندان محکوم می شود.⁴⁰ این اعلام بطور خاص کسانی که فیلم به مسیح علی نژاد، فعال ایرانی مستقر در آمریکا و بنیانگذار کمپین های آنلاین آزادی های یواشکی و چهارشنبه های سفید که زنان را به مبارزه با حجاب اجباری تشویق می کند، ارسال کنند را هدف قرار داده است.

ملاقات های خانوادگی و تماس های تلفنی، از جمله ملاقات منظم با فرزندانشان، محروم بوده و غالباً به آنها حق مرخصی مشابه آنچه به زندانیان دیگر تعلق می گیرد، داده نمی شود و این امر باعث می شود که آنها وقایع خانوادگی مهم را از دست بدهند.³⁵

در سال ۱۳۹۷، ایران شاهد رشد فعالیت های زنان و اعتراضات و متعاقب آن سرکوب زنان مدافع حقوق بشر توسط حکومت بود. در تاریخ ۷ دی ۱۳۹۶، زنی به نام ویدا موحد، در اعتراض به حجاب اجباری، روسری خود را در وسط خیابان انقلاب برداشته و روی چوب آویزان کرد. او بلافاصله دستگیر شد، هرچند بعداً با وثیقه آزاد شد. این عمل توسط یک رهگذر فیلمبرداری شده و به صورت آنلاین منتشر شد. پس از آن، چندین زن دیگر نیز همین عمل اعتراضی را در ملاء عام انجام دادند. آنها به دختران خیابان انقلاب معروف شدند، اسم خیابانی که موحد در آن برای اولین بار این اعتراض را انجام داد.

مقامات با دستگیری ها و اغلب خشونت علیه معترضین مسالمت آمیز واکنش نشان دادند.³⁶ در ۴ اسفند ۱۳۹۶، مریم شریعتمداری روی یک سکو در خیابانی در تهران ایستاد و در اعتراض روسری خود را تکان داد. یک پلیس او را از روی سکو هل داد که باعث سقوط وی و مجروح شدن او شد. در رابطه با این حادثه، شریعتمداری قبل از آزادی با وثیقه به یک سال زندان محکوم شد. در واکنش به این جنبش، علی خامنه ای، رهبر ایران، در روز جهانی زن در ۸ مارس ۲۰۱۸،

سرکوب زنان مدافع حقوق بشر در ایران: بازداشت ، آزار و اذیت و بدرفتاری در زندان

بازداشت برای دفاع از حقوق زنان: هدی عمید و نجمه واحدی
هدی عمید و نجمه واحدی از فعالان حقوق زن هستند که هر دو در تاریخ ۱۰ شهریور ۱۳۹۷ به همراه یک فعال دیگر به نام رضوان محمدی دستگیر شدند. براساس گزارش رسانه ها، دلیل اصلی دستگیری آنها مشارکت در برگزاری کارگاه آموزشی برای بالا بردن آگاهی از حقوق زنان در رابطه با خشونت خانگی و ازدواج زودهنگام بود. 41 قرار بود این کارگاه سه روز پس از دستگیری آنها برگزار شود. 42 در ۷ مهر ۱۳۹۷، ۷۵۰ فعال نامه‌های را امضا کرده و منتشر کردند که در آن از دولت خواستار پایان دستگیری و آزار و اذیت مدافعان حقوق زنان و آزادی فوری آنها شدند. عمید و واحدی قبل از آزادی با قرار وثیقه به ترتیب ۶۵ و ۶۷ روز در بازداشت بودند و در زمان نوشتن این گزارش در انتظار دادگاه خود بودند.

یک وکیل حقوق بشری که بخاطر کارش زندانی شده است: نسرين ستوده

نسرين ستوده وکیل حقوق بشری است که در زندان بسر می برد. اولین بازداشت وی به سال ۱۳۸۹ باز می گردد، وقتی دادگاه تجدید نظر او را

به شش سال زندان و ده سال ممنوعیت از وکالت محکوم کرد. وی سپس در سال ۱۳۹۲ آزاد شد. در سال ۱۳۹۷، ستوده وکالت شاپرک شجری زاده از جنبش دختران خیابان انقلاب، که در اعتراض به حجاب اجباری ظهور کرد، را بر عهده گرفت. در تاریخ ۲۳ خرداد ۱۳۹۷، ستوده دستگیر و به زندان اوین تهران فرستاده شد. وی توسط دادستان در اوین مطلع شد که پس از محکومیت غیابی به ۶ سال زندان، به اتهام جاسوسی پس از شکایت دادستان استان کاشان، دستگیر شده است. جزئیات این پرونده و مبنای اتهام تا حد زیادی مشخص نیست. ستوده در حالی که در زندان بود، به اتهام تبانی با موکل خود، با اتهامات جدید امنیتی روبرو شد. در فروردین ۱۳۹۸ اخباری مبنی محکومیت ستوده به ۲۸ سال زندان (۵ سال بابت اتهامات قبلی وی و ۳۳ سال به اتهامات جدید او) و ۱۴۸ ضربه شلاق منتشر شد. از حکم جدید تجدید نظر خواسته شده است، اما در صورت تایید، ستوده مجبور به تحمل ۱۲ سال حبس و ۱۴۸ ضربه شلاق خواهد شد. طبق ماده ۱۳۴ قانون مجازات ایران، متهم با چندین فقره مجازات، سنگین ترین مجازات را تحمل خواهد کرد. 43. اتهامات جدید ستوده شامل تجمع و تبانی برای اقدام علیه امنیت ملی (۷.۵ سال زندان)، تبلیغ علیه نظام (۱.۵ سال زندان)، عضویت در گروه غیرقانونی لگام (لغو گام به گام اعدام- ۷.۵ سال زندان)، تشویق به فساد و فحشا (۱۲ سال زندان)، حضور بدون روسری در ملاء عام (۷۴ ضربه شلاق)، نشر اکاذیب برای برهم زدن اندهان عمومی (۳ سال زندان و ۷۴ ضربه شلاق) و

برهم زدن نظم عمومی (۲ سال زندان) است. 44

محرومیت از مراقبتهای اساسی پزشکی در زندان: نرگس محمدی
نرگس محمدی، فعال حقوق بشر و نایب رئیس کانون مدافعان حقوق بشر، در ۱۵ اردیبهشت ۱۳۹۴ دستگیر شد. بیش از یک سال بعد، در شهریور ۱۳۹۵، شعبه ۳۶ دادگاه تجدید نظر استان تهران ۱۶ سال زندان او را به اتهام «عضویت در کانون مدافعان حقوق بشر»، «اجتماع و تبانی علیه امنیت ملی» و «تبلیغ علیه نظام»، تایید کرد. این اتهامات همچنین به دلیل تلاش های محمدی در کارزار مبارزه با مجازات مرگ، لگام (لغو گام به گام اعدام) صادر شد. محمدی از بیماریهای خطرناک از جمله فلج عضلانی و لخته شدن خون رنج می برد. در تاریخ ۲۹ آذر ۱۳۹۷، پس از جلوگیری از مراجعه به پزشک خود در خارج از زندان به مدت بیش از یک سال، وی در نامه ای سرگشاده از دادستان تهران خواست تا از منع او از معاینه پزشکی خودداری کند. در ۲۱ دی ۱۳۹۷، پس از اعتصاب غذای سه روزه، مسئولین به او اجازه دادند که به طور مختصر درمان پزشکی را در خارج از زندان اوین انجام دهد.⁴⁵ در ۲۱ اردیبهشت سال ۱۳۹۸، وی مجدداً برای مراقبت های پزشکی به بیمارستان منتقل شد اما طبق گزارش پزشکان وی، پس از دریافت هیستروکتومی، علی رغم توصیه پزشکان مبنی بر ماندن در بیمارستان برای یک ماه جهت جلوگیری از عفونت، او به زندان بازگردانده شد.⁴⁶

تبعیض در زندگی سیاسی و عمومی

تبعیض علیه زنان در مشارکت عمومی از طریق سلسله اقدامات رسمی و غیررسمی به منظور محرومیت زنان از خدمت در بسیاری از پست های سیاسی و مناصب دولتی، تقویت می شود. این امر به وضوح در پست های رده بالا، که بسیاری از آنها هرگز یا فقط بندرت توسط زنان تصاحب شده است، مشاهده می شود. در مجلس و شوراهای محلی نمایندگی زنان در سالهای اخیر افزایش یافته است، با این وجود اما این نهادها همچنان تحت سلطه مردان است.

در غیاب روشن گری در مورد بحث حقوقی، در عمل، هیچ زنی تا کنون مجاز به کاندیداتوری برای ریاست جمهوری نشده است. در حالی که تعداد بی شماری از زنان برای نامزدی انتخابات ریاست جمهوری ثبت نام کرده اند، آنها معمولاً قبل از اینکه بتوانند فعالیت انتخاباتی کنند، توسط شورای نگهبان رد می شوند. به عنوان مثال، در انتخابات ریاست جمهوری ۱۳۹۶، ۱۳۷ نفر از مجموع ۱۶۳۶ نامزدی که برای انتخابات ریاست جمهوری ثبت نام کردند، زن بودند. همه ۱۳۷ نفر از طرف شورای نگهبان رد صلاحیت شدند. نامزدهای رد صلاحیت شده شامل اعظم طالقانی، عضو پیشین مجلس و چهره انقلابی قابل احترام بود. انتخابات ریاست جمهوری سال ۱۳۹۶ پنجمین باری بود که شورای نگهبان به دنبال تلاش های قبلی در ۱۳۷۶، ۱۳۸۴، ۱۳۸۸ و ۱۳۹۲، مانع او می شد.⁴⁹

ایران هرگز رئیس جمهور زن نداشته است. در اصل ۱۱۵ قانون اساسی آمده است که رئیس جمهور باید از بین رجال مذهبی و سیاسی انتخاب شود. مشخص نیست که آیا رجال به معنای لفظی کلمه یعنی مردان بوده و از این رو زنان از تصدی پست ریاست جمهوری محروم می شوند یا اینکه آیا این اصطلاح صرفاً به چهره های تأثیرگذار و قابل احترام اشاره دارد.⁴⁷ شورای نگهبان، که صلاحیت تایید نامزدهای ریاست جمهوری را بر عهده دارد، هرگز به صراحت این اصطلاح را روشن نکرده است. در فروردین ۱۳۹۷، شورای نگهبان لیستی از ۱۱ شرط را به عنوان بخشی از معیارهایی که برای احراز صلاحیت نامزدی جهت سمت رئیس جمهور در نظر گرفته می شود، منتشر کرد، اما به این مسئله که آیا زنان می توانند نامزد شوند یا نه، نپرداخت. سخنگوی رسمی شورای نگهبان، عباسعلی کدخدایی به طور خاص اظهار داشت که بحث جنسیت پیرامون اصطلاح رجال هنوز حل نشده است.⁴⁸

شورای نگهبان، که تحت سلطه محافظه کاران مذهبی است، همچنان مانعی اساسی برای جلوگیری از خدمت زنان در بسیاری از نهادهای دولتی است، حتی اگر آنها از لحاظ تئوریک واجد شرایط برای دستیابی به چنین سمتهایی باشند. به عنوان مثال، شورای نگهبان همچنین صلاحیت کاندیداهای مجلس خبرگان - هیئت منتخب فقها که اختیار انتصاب و عزل مقام رهبری را دارد - را نیز بررسی می کند. شورای نگهبان هیچگاه نامزد زنی را واجد شرایط لازم برای حضور در انتخابات در این هیئت انتخاب نکرده است. در آخرین دور انتخابات مجلس خبرگان در سال ۱۳۹۴، هر شش زنی که برای شرکت در انتخابات ثبت نام کرده بودند، رد صلاحیت شدند.⁵⁰ زنان از داشتن مقام رهبری کاملاً منع شده اند.

زنان ایرانی در سمت هایی در کابینه منصوب شده اند، اما این انتصاب ها به طور معمول استثنا بوده اند نه یک قاعده. علاوه بر این، هنگامی که زنان به پست هایی در کابینه منصوب می شوند، اغلب در سمت هایی است که با هنجارهای جنسیتی مطابقت دارند. برای اولین بار بعد از انقلاب خانم مرضیه وحید دستجردی، در دوره دوم ریاست جمهوری محمود احمدی نژاد (۱۳۸۸-۱۳۹۲)، وزیر بهداشت، درمان و آموزش پزشکی بود. دو زن دیگر نیز در همین دوره برای تصدی وزارت معرفی شدند (فاطمه آجرلو و سوسن کشاورز، به ترتیب برای وزارت های رفاه و تامین اجتماعی و آموزش و پرورش)، اما توسط مجلس رد شدند.

پس از انتخاب حسن روحانی به ریاست جمهوری در سال ۱۳۹۲، با توجه به اینکه کارزار انتخاباتی روحانی قول هایی برای حضور بیشتر زنان در دولت داده بود، بسیاری انتظار داشتند که او حداقل یک زن را به عنوان سمت وزیر منصوب کند. با این حال، نه کابینه اول روحانی (۱۳۹۲-۱۳۹۶) و نه کابینه دوم (۱۳۹۶ تا کنون) هیچ وزیر زنی تعیین نکرد. روحانی چند زن را به سمت های معاون ریاست جمهوری منصوب کرد، از جمله حقوقدان فمینیست شهیندخت مولاوردی، که به عنوان معاون رئیس جمهور در امور زنان و خانواده در دور اول و دستیار ویژه رئیس جمهور برای حقوق شهروندی تا آبان سال ۱۳۹۷ فعالیت می کرد. ریاست جمهوری روحانی شاهد انتصاب نخستین سفیر زن از زمان انقلاب بوده است: مرضیه افخم، به عنوان سفیر مالزی خدمت می کند و حمیرا ریگی، در دی سال ۱۳۹۷ سفیر ایران در برونتی شد.

در پاسخ به ناامیدی از عدم حضور وزرای زن، روحانی دستورالعملی را برای اصلاح معیارهای انتخاب مناصب ارشد در قوه مجریه با هدف افزایش نمایندگی زنان در چنین سمتهایی به ۳۰ درصد، امضا کرد.⁵¹ در ۴ اردیبهشت ۱۳۹۸، معصومه ابتکار، معاون رئیس جمهور در امور زنان و خانواده، اظهار داشت که تعداد مدیران ارشد زن و معاونین در دولت بیش از ۱۷ درصد رشد داشته است و تعداد مدیران کل، بخش داران و مدیران ارشد در استان ها به ۶۰ درصد رشد کرده - با این حال هنوز این رشد پایین تر از سهمیه مورد هدف است.⁵² در خرداد سال ۱۳۹۸، مشاور وزیر کشور در امور زنان و خانواده، فریبا نظری پور کیائی اظهار داشت که در سال اول دوره دوم ریاست جمهوری روحانی، انتصاب زنان به سمت های مدیریتی در وزارت کشور ۹۰ درصد رشد داشته است.⁵³

زنان می توانند در انتخابات مجلس شرکت کنند، ۱۲۳۴ زن در سال ۱۳۹۴، خود را کاندید کردند - سه برابر تعداد کسانی که در انتخابات پارلمانی ۱۳۹۰ ثبت نام کردند. با این حال، زنان معمولاً با مقاومت بالایی از جانب شورای نگهبان که به رد خودسرانه صلاحیت نامزدهای اصلاح طلب و زن معروف است، روبرو هستند. به عنوان مثال، در آستانه انتخابات سال ۱۳۹۴، شورای نگهبان ۹۸ درصد کاندیداهای زن را در شهر بزرگ شیراز، ۲۰ نفر از ۲۴ کاندیدای زن را در استان مرکزی و همه نامزدهای زن در شهر بندری آبادان را رد صلاحیت کرد.⁵⁴

با این وجود، تعداد ۱۸ زنی که در انتخابات گذشته مجلس انتخاب شده اند - بالاترین تعداد در تاریخ جمهوری اسلامی است. علیرغم رد صلاحیت بعدی، مینو خالقی (به مطالعه موردی که متعاقباً در ذیل می آید مراجعه کنید) که تعداد زنان را به ۱۷ نفر رساند، حضور فعلی زنان در مجلس بی سابقه است. نکته قابل توجه آنکه همه ۱۷ نماینده زن در مجلس فعلی کاندیداهای اصلاح طلب یا مستقل هستند - برخلاف مجالس قبلی، که اغلب کاندیداهای زن از حزب محافظه کار حاکم بودند (جدول ۱).

با وجود این پیروزی های محدود، حضور زنان در پارلمان که تنها ۵.۸۶ درصد کل کرسی ها را دارند، هنوز در حاشیه است. در واقع، مقاومت شدیدی که زنان در کاندید کردن خود با آن مواجه هستند - از جمله درصد بالای رد شدن

جدول ۱: تعداد زنان نماینده مجلس اول تا دهم

دوره مجلس		تعداد نمایندگان زن	تعداد نمایندگان	حزب سیاسی	
مستقل	اصلاح طلب	محافظه کار			
۰	۱	۳	۴	۳۲۷	اول (۱۳۵۹-۱۳۶۳)
۰	۱	۳	۴	۲۷۴	دوم (۱۳۶۷-۱۳۶۳)
۰	۱	۳	۴	۲۷۸	سوم (۱۳۶۷-۱۳۷۱)
۳	۱	۵	۹	۲۷۵	چهارم (۱۳۷۱-۱۳۷۵)
۲	۸	۴	۱۴	۲۷۷	پنجم (۱۳۷۵-۱۳۷۹)
۰	۱۱	۲	۱۳	۲۹۷	ششم (۱۳۷۹-۱۳۸۳)
۰	۲	۱۱	۱۳	۲۹۴	هفتم (۱۳۸۳-۱۳۸۷)
۰	۰	۸	۸	۲۸۸	هشتم (۱۳۸۷-۱۳۹۱)
۰	۰	۹	۹	۲۸۸	نهم (۱۳۹۱-۱۳۹۵)
۶	۱۱	۰	۱۷	۲۹۰	دهم (۱۳۹۵-۱۳۹۹)

منبع: خبر آن لاین⁵⁵

تهیه پیش نویس قانونی برای اجرای این پیشنهاد هستند.⁵⁷ اگرچه، در تاریخ ۲۷ فروردین ۱۳۹۸، پیش نویس این قانون نتوانست حمایت کافی را برای تصویب به دست آورد، و تنها ۷۹ تن از ۲۱۴ نماینده حاضر در مجلس به آن رای دادند.⁵⁸

بر خلاف کابینه و پارلمان، شوراهای محلی، نهادهایی هستند که زنان در آنها موفق شده اند حضور چشمگیری را در برخی از استانها به نمایش بگذارند - اگرچه مشارکت کلی آنها همچنان پائین است. در انتخابات شورای شهر ۱۳۹۶، ۱۷۸۸۵ زن برای شرکت در انتخابات ثبت نام کردند که این رقم ۶۰۲ درصد از کل کاندیداها بود و افزایش ۱ درصدی نسبت به انتخابات قبلی را نشان می داد.⁵⁹ مشارکت زنان در شوراهای حساسیت سیاسی کمتر برخوردار است و مسئولیت بررسی صلاحیت نامزدها بر عهده وزارت کشور است تا شورای نگهبان - که بدان معناست که پذیرش بیشتر نامزدهای مستقل وجود دارد.⁶⁰

در انتخابات سال ۱۳۹۷ هشت زن منتخب به سمت شهردار یا رئیس شوراهای شهر انتخاب شدند.⁶² علاوه بر این، سه زن به عنوان فرماندار شهرستان منصوب شدند (از مجموع ۴۳۰ فرماندار شهرستان) در حالی که ۱۳ نفر از ۱۰۵۸ به عنوان استاندار منصوب شدند.⁶³ استان سیستان و

صلاحیت آنها - بسیاری از زنان را از مشارکت در انتخابات مجلس منصرف می کند. حتی پس از انتخاب شدن، زنان با انواع و اقسام رفتارهای جنسیتی و سوءاستفاده - از افزایش نظارت در زندگی شخصی گرفته تا افترا و توهین از جانب هم‌تایان مرد- روبرو هستند که آنها را از انجام مؤثر وظایفشان باز می دارد.

علاوه بر این، تاثیرگذاری زنان در مجلس به واسطه قدرت دو نهاد با نفوذ و غیرمنتخب یعنی شورای نگهبان و رهبری بر تحولات سیاسی کشور، محدود می شود. بسیاری از زنانی که در طول سالها به نمایندگی مجلس انتخاب شدند، به جای تلاش در جهت توانمندسازی زنان، از نظرات محافظه کارانه حمایت کرده اند. به عنوان مثال، هنگامی که روحانی لیست مردانه نامزدهای کابینه خود را در مرداد ۱۳۹۲ برای تصویب به مجلس ارائه داد، هیچ یک از نمایندگان زن حاضر از این فرصت استفاده نکردند تا به عدم حضور نامزدهای زن اعتراض کنند.⁵⁶

حضور کم نمایندگان زن به طور مستمر در مجلس، منجر به بحث در مورد سهمیه برای تضمین حداقل کرسی های پارلمان برای زنان شد. در تیر ۱۳۹۷، خبرگزاری ایرنا گزارش داد که نمایندگان فراکسیون زنان مجلس در حال

جدول ۱: تعداد زنان نماینده مجلس اول تا دهم

استان	تعداد اعضا	تعداد اعضای مرد	تعداد اعضای زن	درصد اعضای زن
همدان	۱۶۴	۱۴۲	۱۷	۱۱
اصفهان	۴۹۱	۴۴۹	۴۲	۱۰
قزوین	۱۳۹	۱۲۵	۱۴	۱۰
زنجان	۱۱۳	۱۰۱	۱۲	۱۰
مرکزی	۱۷۷	۱۶۲	۱۵	۹
یزد	۱۱۷	۱۰۷	۱۰	۹
سمنان	۱۰۶	۹۷	۹	۹
گیلان	۳۰۱	۲۷۶	۲۵	۸
تهران	۲۸۲	۲۶۹	۲۳	۸
بوشهر	۱۹۶	۱۸۰	۱۵	۸
گلستان	۱۶۲	۱۵۹	۱۳	۸
خراسان شمالی	۱۱۸	۱۰۹	۹	۸
آذربایجان غربی	۲۳۵	۲۱۸	۱۷	۷
اردبیل	۱۴۰	۱۳۱	۹	۷
کرمان	۳۷۷	۳۵۷	۲۰	۶
آذربایجان شرقی	۳۳۵	۳۱۶	۱۹	۶
هرمزگان	۲۲۳	۲۱۰	۱۳	۶
کردستان	۱۶۱	۱۵۲	۹	۶
البرز	۱۱۴	۱۰۷	۷	۶
فارس	۵۴۴	۶۱۱	۲۹	۵
خوزستان	۴۲۲	۳۹۹	۲۳	۵
خراسان رضوی	۳۹۷	۳۷۸	۱۹	۵
مازنداران	۳۴۱	۳۲۴	۱۷	۵
چهارمحال بختیاری	۲۲۹	۲۱۷	۱۲	۵
کرمانشاه	۱۷۷	۱۶۸	۹	۵
خراسان جنوبی	۱۴۴	۱۳۷	۷	۵
ایلام	۱۳۲	۱۲۶	۶	۴
لرستان	۱۵۱	۱۴۹	۶	۴
سیستان و بلوچستان	۲۲۱	۲۱۵	۶	۳
کهکلوپه و بویر احمد	۹۱	۸۸	۳	۳
قم	۳۸	۳۸	۰	۰
مجموع	۶۸۳۲	۶۳۹۷	۴۳۵	۶

دلیل خواسته شوهرش کناره گیری کرد. در ابتدا حتی تصور عکس هایش در پوستره‌های تبلیغاتی که بر دیوار شهر ظاهر می شد، برای همسرش دشوار بود، اما سرانجام همسرش در طول مبارزات انتخاباتی به یکی از حامیان وی تبدیل شد و حتی پوستره‌های او را نیز توزیع کرد.⁶⁸

در شهرهای اقلیت های قومی که ساختارهای قبیله ای نقش بیشتری دارند، زنان حتی باید رهبر قبیله را نیز قانع کنند، و گاهی مجبور می شوند برای ادامه راه خود، از نظرات آنها چشم پوشی کنند. این تجربه جمیله ملازمی بود که در چهارمین شورای شهر نیکشهر در استان سیستان و بلوچستان مشغول به کار بود و بعداً رئیس این شورا شد. به گفته وی، بزرگان قبیله وی ثبت نام او در انتخابات را تأیید نکردند و برخی از اعضای خانواده از شوهرش خواستند که مانع از حضور او در انتخابات شورا شود.⁶⁹

در نتیجه، تلاشهای بسیاری از زنان برای دستیابی به مواضع قدرت با وجود صلاحیت و تلاش هایشان ناامید کننده بوده است. به عنوان مثال، زیبا صالح پور، عضو چهارمین شورای شهر اهواز با کسب بیش از ۳۵۰۰۰ رای در انتخابات پیروز شد. علیرغم پیروزی آشکار وی، اعضای شورا به ریاست وی بر شورا رأی ندادند. او در آن زمان گفت: «شنیدم که بعضی از آقایان شورای شهر می گفتند که برای ما کسرشان است که یک زن رئیس شورای شهر شود».⁷⁰

بلوچستان بویژه شاهد افزایش چشمگیر مشارکت زنان در انتخابات گذشته بود. در حال حاضر در مجموع ۴۱۵ زن در استان ها مشغول خدمت هستند، در حالی که در انتخابات قبلی فقط ۱۸۵ نفر بودند.⁶⁴

با این وجود، موانع مشارکت زنان در اداره کشور، حتی در سطح محلی همچنان بالاست. زنانی که خود را کاندید می کنند، اغلب با مخالفت رهبران مذهبی - که بنا بر تفسیر بسیاری از آنها از متون مذهبی، زنان جایی در انجام وظایف عمومی ندارند - مواجه هستند.⁶⁵ به گفته فاطمه دانشور، عضو پیشین شورای شهر تهران، مشکلات زنان در شهرهای کوچکتر بیشتر است. آنها برای کاندیدا شدن، برای تبلیغات و کسب رای دچار مشکل اند و همکاران مرد آنها مانع ارتقاء آنها و کسب ریاست شورا می شوند.⁶⁶

برای بسیاری از این زنان، اولین چالش متقاعد کردن خانواده هایشان برای اجازه دادن به آنها است. بسیاری از خانواده ها ایده کار زن در خارج از خانه را پذیرفته، اما ترجیح می دهند که آنها در حرفه خود بمانند و فراتر نروند. پریچهر سلطانی که اکنون به عنوان دبیر کارگروه زنان روستایی، عشایر و مناطق محروم معاونت زنان و خانواده ریاست جمهوری فعالیت می کند اظهار می کند که برای شرکت در شورای شهر استان چهار محال و بختیاری، لازم بود ابتدا اعتماد همسرش را جلب کند.⁶⁷ او چندین بار در انتخابات شورای شهر و مجلس ثبت نام کرد، اما هر بار به

موانع مشارکت سیاسی: تجربیات نمایندگان زن مجلس در ایران

رد خودسرانه صلاحیت: نماینده مجلس مینو خالقی
مینو خالقی، یک سیاستمدار زن اصلاح طلب است که با کسب ۱۹۳۳۹۹ رای از ۶۷۱۴۷۱ رای در حوزه انتخابیه خود در اصفهان، یکی از ۱۸ زن انتخاب شده در انتخابات سال ۱۳۹۵ بود. با این حال، پس از انتخابات، او به طور ناگهانی توسط شورای نگهبان رد صلاحیت شد.⁷¹

شورای نگهبان تصمیم خود را توضیح نداد و فقط اظهار داشت که «مدارکی» به دست آورده است که نمی تواند منتشر کند. گزارش های محلی حاکی از آن است که این شواهد ممکن است عکس های بدون حجاب خالقی در چین باشد، عکس هایی که در رسانه های اجتماعی درج پیدا کردند. تندروها او را به «خیانت به ملت» متهم کردند.⁷²

هم رئیس جمهور و هم وزارت کشور از تصمیم شورای نگهبان ابراز نارضایتی کردند و علی مطهری نامهای به رهبر، علی خامنه ای نوشت. سپس پرونده به دستور مقام رهبری به شورای عالی حل اختلاف ارجاع شد. سرانجام، این نهاد تصمیم شورای نگهبان در رد صلاحیت خالقی را تأیید کرد. یک سال بعد، حسن کاماران، یک سیاستمدار تندرو، در انتخابات میان دوره ای پارلمان پیروز شد و جای خالقی را گرفت.⁷⁴

اخیراً، با گذشت بیش از دو سال از تشکیل مجلس دهم، شورای نگهبان سرانجام دلایل رد صلاحیت خالقی را عکس دست دادن او با یک مرد نامحرم در چین عنوان کرد.⁷⁵ مشخص نیست که آیا این عکس ها واقعی هستند یا خیر. خالقی اظهار داشته است که این عکسها جعلی بوده و با اهداف سیاسی منتشر شده است. این مورد نشانگر دقت و نظارت اخلاقی دقیق در مورد سیاستمداران زن در ایران توسط قدرتمندترین نهادهای دولتی است - که قدرت پایان دادن به حرفه سیاسی زن را برای کوچکترین «اشتباهات» دارند.

سوءاستفاده و تهدیدهای جنسیتی: پروانه سلحشوری، نماینده مجلس

پروانه سلحشوری نماینده اصلاح طلب و عضو فراکسیون امید در مجلس است.⁷⁶ در شهریور ۱۳۹۷، او

سخنرانی آتشینی در مجلس با انتقاد از نارسایی دولت در مقابله با بحران فقر، فساد، بیکاری و تورم ایراد کرد. او بر علیه نظارت استصوابی شورای نگهبان در مورد کاندیداهای مجلس، ریاست جمهوری، دستگاه قضایی و نیروهای نظامی صحبت کرد. وی همچنین در مورد برخی از مسائل اجتماعی مانند فقدان آزادی و سرکوب فعالان صحبت کرد و خواستار آزادی رهبران مخالفان، میرحسین موسوی و مهدی کروبی شد که از سال ۱۳۹۰ در بازداشت خانگی به سر می برند. او روحانیون محافظه کار را مورد خطاب قرار داد و گفت: «می خواستم از آنها برای مقابله با فساد و فقر کمک بخواهم ، اما به نظر می رسد آنها بیشتر نگران دوچرخه سواری زنان و [پوشیدن] روسری هستند».⁷⁷

مهدی کوچک زاده ، نماینده سابق تندرو، در صفحه اینستاگرام خود کاریکاتوری از او منتشر کرد و با خانجی (عبارتی که در توصیف خواهرزن نق نقو به کار می برند) نامیدن او ، نوشت: «به خانه برگرد و اگر مایل به سعادت هستی، برای خود و شوهرت دعا کن که با عدالت و ایمان بمیرید تا کمی مشکلات مردم حل شود».⁷⁸ روزنامه کیهان ، یکی از محافظه کارترین رسانه های ایران که مستقیماً تحت رهبری علی خامنه ای رهبر جمهوری اسلامی فعالیت می کند ، نوشت: «اگر فداکاری رزمندگان و صنایع

موشکی کشورمان هم نبود که این آقا و خانم نماینده الان باید پوتین تروریستهای داعش را واکس میزدند و به عنوان برده به شیوخ عیاش آل سعود فروخته میشدند».⁷⁹

سلحشوری در مصاحبه با رسانه های ایران گفت: «ظاهراً چهل تن از نمایندگان نامهای را علیه من امضا کرده و به هیات نظارت بر رفتار نمایندگان فرستاده اند».⁸⁰ او همچنین گفت: «در مجلس افراد زیادی از سخنرانی انتقاد می کنند. نمایندگان به من میگویند تو «مهدور الدمی»، «به اعدام نزدیکی».⁸¹

طیبه سیاوشی، نماینده اصلاح طلب گفت: «اینها فقط واکنش نبود؛ حجم زیادی از آن برخورد سکسیستی با ماجرا بود. به نظرم این باید بررسی شود؛ این جامعه هنوز موجودیت یک زن را در عرصه سیاسی و در بالاترین سطح حاکمیتی نمیتواند بپذیرد». او اضافه کرد نطق آقایان حیدری و نعمتی خیلی تندتر از نطق خانم سلحشوری بود اما واکنشها اینطور نبود.⁸²

یک نماینده زن محافظه کار، هاجر چنارانی ، در همان روز سخنرانی در انتقاد شدید از دولت ایراد کرده و ایران را به عنوان یک کشور خائن توصیف کرد. با این حال ، نمایندگان مجلس خواستار تحقیق درباره رفتار او، مانند سلحشوری نشدند.⁸³

تبعیض در آموزش

دسترسی به آموزش حوزه ای است که جمهوری اسلامی در دهه های اخیر از جمله در خصوص زنان پیشرفت چشمگیری داشته است. از زمان انقلاب ۱۳۵۷، نرخ سواد برای هر دو جنس به طور پیوسته افزایش یافته است، این در حالی است که شکاف در میزان سواد بین زنان و مردان باریکتر شده است. علاوه بر سطح ابتدایی، میزان ثبت نام زنان در دوره راهنمایی و متوسطه نیز افزایش یافته است. با این وجود، موانع قابل توجهی برای دستیابی کامل زنان به تحصیل وجود دارد. زنان از بسیاری از رشته های تحصیلی مستثنی شده یا نمایندگی کمتری دارند، و به مراتب احتمال اشتغال در رشته تحصیلی خود پس از فارغ التحصیلی از مردان کمتر است. علاوه بر این، زنان در مناطق روستایی، به ویژه زنان اقلیت، همچنان به طور قابل توجهی به سطح پایین تر از تحصیلات دست یافته اند.

۱۳۹۴ کاهش یافته است. براساس اعلام صندوق بین المللی پول (IMF)، تقریباً در ۱۰ سال گذشته شکاف جنسیتی در ثبت نام دختر و پسر در آموزش ابتدایی یا راهنمایی وجود نداشته و میانگین سالهای تحصیل زنان در یک نسل ۴۰ درصد افزایش یافته است.⁸⁴

همچنین در دهه های اخیر میزان ثبت نام زنان در دانشگاه ها افزایش یافته است - که در برخی سال ها حتی از نرخ ثبت نام مردها نیز فراتر رفته است. در اوج خود در سال ۱۳۸۵، حضور زنان در دانشگاه ها ۶۵

پیشرفت در آموزش ابتدایی به این معنی است که نرخ باسوادی هم برای زنان و هم مردان در طی چهار دهه که از انقلاب گذشته، به طور چشمگیری بهبود یافته است (جدول ۳). میزان باسوادی زنان از تنها ۳۵.۵ درصد در سال ۱۳۵۵ به ۸۴.۲ درصد در سال ۱۳۹۴ افزایش یافته، این در حالی است که در مدت مشابه، میزان باسوادی مردان از ۵۸.۹ درصد به ۹۱.۰ درصد افزایش یافته است. از این رو، اگرچه نرخ باسوادی زنان هنوز از نرخ مردان عقب تر است، اما این شکاف با گذشت زمان از ۲۳.۴ درصد در سال ۱۹۷۶ به ۶.۸ درصد در سال

محروم شدند.⁸⁹ به عنوان مثال، در دانشگاه شیراز در سال ۱۳۹۲ گزارش شد که زنان به طور کامل از مقاطع مهندسی مکانیک و الهیات اسلامی محروم شدند، در حالی که ۵۸ رشته دیگر نیز محدودیت هایی در پذیرش تعداد خانم ها داشتند.⁹⁰ دولت روحانی معیارهای جنسیتی و منحصر به مردان را متوقف کرده است.⁹¹

این خط مشی ها با افت سهم زنان در ثبت نام دانشگاه بعد از سال ۱۳۹۱، به افزایش تعداد مردان در سال های گذشته منجر شد. در سه سال اول پس از اجرای این سیاستها، ۸۶۰۰ جای زن از دانشگاه های ایران حذف شدند.⁹² علاوه بر این، این امر منجر به حضور بیش از حد زنان در زمینه های نرم مانند علوم انسانی و علوم اجتماعی شده که بعد از فارغ التحصیلی چشم انداز اشتغال کمتری را ارائه می دهند.⁹³ این احتمالاً یکی از دلایل عدم حضور گسترده زنان در بازار کار در ایران (دلایل دیگر در بخش بعدی بیشتر مورد بحث قرار می گیرد) است. در زمان نگارش این گزارش، به نظر نمی رسد که سهمیه های جنسیتی دیگر وجود داشته باشد.⁹⁴

اگرچه زنان اقلیت همچنان با موانع دسترسی به تحصیلات دانشگاهی روبرو هستند، به ویژه اگر آنها متعلق به یک اقلیت مذهبی به رسمیت شناخته نشده باشند. از آنجایی که آیین نامه پذیرش مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی بیان می کند که دانشجویان برای ورود به دانشگاه باید پیروی یکی از مذاهب به رسمیت شناخته شده در قانون اساسی باشند، اعضای مذاهب به رسمیت شناخته نشده باید برای ثبت نام، دیانت خود را به غلط بیان کنند.⁹⁵ زنان بهائی به دلیل خصومت گسترده دولت با این گروه و اینکه آموزه های دینی آنها مانع از ارائه نادرست دیانتشان است، به ویژه تحت تأثیر این مساله قرار می گیرند.

یک دستورالعمل دولتی در مورد بهائیان در سال ۱۳۶۹ حاوی این امر است که «آنها باید به محض اینکه مشخص شد بهایی هستند از دانشگاه ها اخراج شوند، چه در روند پذیرش و چه در طول دوره تحصیل».⁹⁶ هر سال علی رغم قبولی بسیاری از دانشجویان بهائی، پیام های خودکار دریافت می کنند مبنی بر اینکه پرونده های آنها ناقص است و در نتیجه از ثبت نام آنها جلوگیری می شود.⁹⁷

جدول ۳: نرخ با سواد بر اساس جنسیت، ۱۳۵۵-۱۳۹۴ (جمعیت بالای ۶ سال و بالاتر)

سال	مرد	زن	مجموع
۱۹۷۶	۵۸.۹٪	۳۵.۵٪	۴۷.۵٪
۱۹۸۶	۷۱.۰٪	۵۲.۱٪	۶۱.۸٪
۱۹۹۶	۸۴.۷٪	۷۴.۲٪	۷۹.۵٪
۲۰۰۶	۸۸.۷٪	۸۰.۳٪	۸۴.۶٪
۲۰۱۱	۸۸.۴٪	۸۱.۱٪	۸۴.۸٪
۲۰۱۵۶	۹۱.۰٪	۸۴.۲٪	۸۷.۶٪

منبع: مرکز آمار ایران⁸⁵

درصد بود.⁸⁶ طبق آمار دولتی سال ۱۳۹۴ اکنون اندکی کمتر از نیمی از افراد حاضر در آموزش عالی را، زنان تشکیل می دهند غ ۴۶.۳ درصد دانشجویان فعلی و ۴۸.۱ درصد از کسانی که بین سال های ۱۳۸۹-۱۳۹۴ فارغ التحصیل شده اند (جدول ۴).

با وجود میزان حضور نسبتاً خوب، زنان همچنان در دسترسی به آموزش عالی، به ویژه در ورود به رشته های تحت سلطه مردان، با تبعیض روبرو هستند. یکی از میراث های انقلاب اسلامی، از سال ۱۳۶۱ معرفی سیاست های تفکیک جنسیتی و سهمیه بندی بود که زنان را از ۹۱ مورد از ۱۶۹ تخصص دانشگاهی مستثنی کرد.⁸⁸ اگرچه این محدودیت ها در سال ۱۳۷۱ برداشته شد، اقدامات جنسیتی مجدداً در زمان احمدی نژاد برگردانده شد که در نتیجه زنان از حداقل ۷۷ رشته تخصصی دانشگاهی در ۳۶ دانشگاه

جدول شماره ۴: نرخ حضور در دانشگاه ها، ۱۳۸۹-۱۳۹۴

جنسیت	تعداد دانشجویان ثبت نام شده، ۲۰۱۶	تعداد فارغ التحصیلان، ۲۰۱۱-۲۰۱۶
مرد	۲۰۹۷،۵۶۴ (۵۳.۷٪)	۵۰۰،۹۸۹ (۶۱.۹٪)
زن	۱،۸۱۱،۲۸۰ (۴۶.۳٪)	۴،۶۳۲،۸۶۴ (۴۸.۱٪)
جمع (مرد و زن)	۳،۹۰۸،۸۴۴	۹،۶۳۸،۸۵۳

منبع: مرکز آمار ایران⁸⁷

جدول ۵: نرخ تحصیل روستائیان، ۱۳۹۴ (جمعیت بالای ۶ سال و بیشتر)

۲۰۱۶	مرد	زن	جمع
نرخ سواد - مناطق شهری	٪۹۳.۵	٪۸۸.۰	٪۹۰.۷
نرخ سواد - مناطق روستایی	٪۸۳.۹	٪۷۲.۸	٪۷۸.۵

منبع: مرکز آمار ایران^{۹۸}

در خصوص تحصیل دختران اقلیتهای قومی به این دلیل که بسیاری از استان های اقلیت ها جزء فقیرترین و به حاشیه رانده ترین استان ها می باشند، به ویژه از این امر محروم هستند. استان سیستان و بلوچستان با جمعیتی از گروه قومی بلوچ دارای کمترین میزان سواد در کشور (۷۶ درصد) است، در حالی که در استان کردستان با جمعیت اقلیت کرد، میزان سواد (۸۱.۵ درصد) هنوز بسیار پایین تر از میانگین سطح ملی است.^{۱۰۰} دختران این استان ها به علت مواجه بودن با محرومیت اقتصادی و تبعیض جنسیتی به طور مضاعف به حاشیه رانده شده اند. نمونه ای واضح از این واقعیت، طبق آمار، نرخ ترک تحصیل ۶۰ درصد تا کلاس پنجم برای دختران در سیستان و بلوچستان است.^{۱۰۱} در میان عرب های اهوازی، اقلیت قومی دیگری که در جنوب غربی استان خوزستان متمرکز شده اند، میزان ترک تحصیل از حدود ۳۰ درصد در مقطع ابتدایی به ۵۰ درصد در سطح راهنمایی و ۷۰ درصد در سطح متوسطه افزایش می یابد.^{۱۰۲}

چالش مهم دیگر اطمینان از دسترسی به تحصیل برای زنان مناطق روستایی از جمله زنان اقلیت است. همانطور که در جدول ۵ نشان داده شده است، نرخ سواد در بین زنان روستایی بسیار پایین تر از میزان سواد در بین زنان مناطق شهری است - به ترتیب ۷۲.۸ درصد نسبت به ۸۸.۰ درصد. علاوه بر این، شکاف بین سواد زن و مرد در مناطق روستایی بسیار گسترده تر است - ۱۱.۱ درصد در مقایسه با ۵.۵ درصد در مناطق شهری - نشان می دهد که نه تنها عوامل اقتصادی بلکه تبعیض جنسیتی نیز نقش دارد.

ترسیم بیشتر این شکاف شهری - روستایی، بیانیه ای در سال ۱۳۹۷ از سوی نماینده وزارت آموزش و پرورش است که نشان می دهد بیش از ۱۵۱۰۴۶ دختر در آن سال ترک تحصیل کرده اند. به گفته همین نماینده، عوامل زیادی در پشت نرخ بالای ترک تحصیل در بین دختران در مناطق روستایی وجود دارد. در روستاهای دور افتاده، خانواده ها اغلب مایل هستند پسران خود را به مدارس راه دور بفرستند نه دخترانشان را. فقدان معلم زن در بسیاری از مناطق عامل دیگری است که خانواده ها را از اعزام دختران به مدرسه دلسرد می کند. همچنین سنت های فرهنگی و مذهبی، برخی جوامع روستایی را به بی ارزش دانستن تحصیل دختران و تأکید بیشتر بر ترک زود هنگام مدرسه برای ازدواج و فرزند داشتن، سوق می دهد. مهمتر از آن، در مناطقی که از نظر اقتصادی در حاشیه هستند، خانواده ها اغلب به فرزندان خود به عنوان کارگر تکیه می کنند که این امر بیشتر از پسران، دختران را در برمی گیرد.^{۹۹}

تبعیض در استخدام

«خانه داری یک حرفه است. حرفه ای عالی. حرفه ای مهم. حرفه ای حساس. حرفه ای که آینده را می سازد». این گفته سال ۱۳۹۲ رهبر جمهوری اسلامی، علی خامنه ای، بالاترین مقام دینی ایران، نشانگر نگرش نسبت به نقش زنان در جامعه است که از زمان انقلاب اسلامی بر گفتمان رسمی در ایران حاکم است. تصویر ایده آل از زن که در سالهای پس از سال ۱۳۵۷ توسط نهاد مذهبی ترویج شده، بر نقش او در خانه به عنوان مادر و همسر تأکید می کند، این در حالی است که بسیاری از نگرش ها، قوانین و سیاست ها به دنبال محدود کردن نقش او در بازار کار است.

گزارش جهانی شکاف جنسیتی سال ۱۳۹۷ که توسط مجمع جهانی اقتصاد منتشر شده است، براساس اقداماتی که شامل شاخص های مشارکت اقتصادی است، رتبه ۱۴۰ را به ایران از بین ۱۴۴ کشور جهان برای برابری جنسیتی می دهد.¹⁰³ به همین ترتیب بانک جهانی در مطالعه اخیر خود ایران را در رده چهارم پایین ترین شاخص زنان، تجارت و قانون در سال ۱۳۹۸ قرار داده است.¹⁰⁴ نرخ مشارکت اقتصادی زنان در ایران یکی از پایین ترین در جهان است: طبق آمار دولتی منتشر شده در سال ۱۳۹۷، این نرخ برای زنان ۱۵.۹ درصد در مقایسه با ۶۴.۱ درصد برای مردها بود (جدول ۶).

زنان در ایران نرخ بیکاری بسیار بالاتری را نسبت به مردان تجربه می کنند. براساس آخرین آمار دولت، میزان

جدول ۶: نرخ مشارکت اقتصادی (جمعیت بالای ۱۰ سال)

استخدام بخش عمومی	استخدام بخش خصوصی	نرخ مشارکت اقتصادی	
٪۱۴.۳	٪۸۵.۷	٪۰.۵۶۴	مرد
٪۲۴.۰	٪۷۶.۰	٪۱۵.۹	زن
٪۱۶.۱	٪۸۳.۹	٪۴۰.۱	مجموع

منبع: مرکز آمار ایران¹⁰⁵

جدول شماره ۷: نرخ بیکاری، مناطق شهری نسبت به روستایی (جمعیت بالای ۱۰ سال)

مناطق روستایی	مناطق شهری	نرخ بیکاری	
٪۸.۲	٪۱۰.۸	٪۱۰.۱	مرد
٪۷.۸	٪۲۳.۲	٪۱۹.۱	زن
٪۸.۱	٪۱۳.۲	٪۱۱.۹	مجموع

منبع: مرکز آمار ایران^{۱۰۸}

که به وجود قابل توجه اقتصاد غیررسمی زنان شهری اشاره دارد، که شامل تعداد زیادی از مهاجران فقیر، غیر متخصص و بسیاری از زنان تحصیل کرده، طبقه بالا و متوسط می باشد.^{۱۱۱} لازم به ذکر است که زنان شاغل در بخش غیررسمی از حمایت قوانین کار و مقررات دیگر بهره مند نمی شوند.

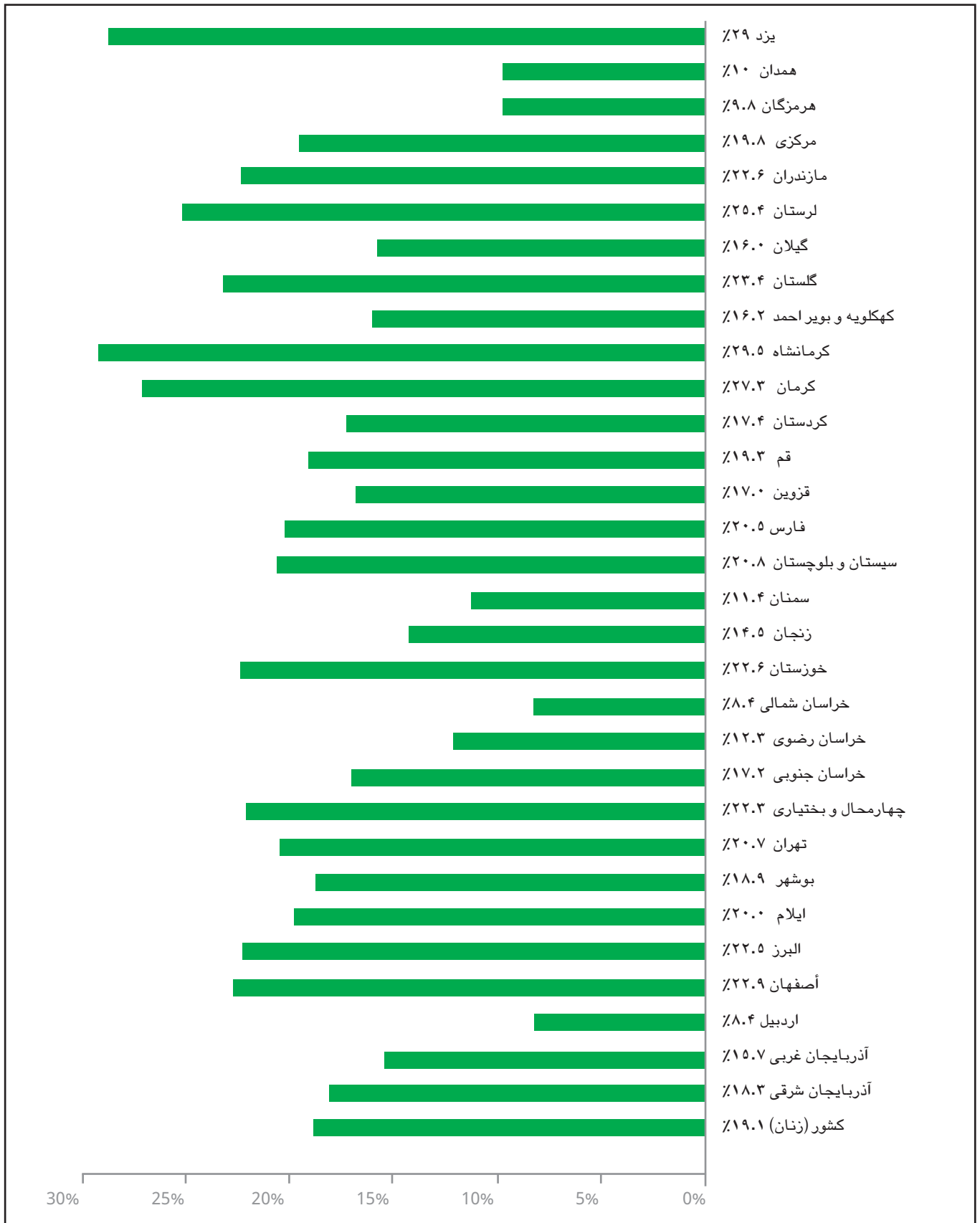
عوامل قانونی و عملی مختلفی وجود دارد که در نمایندگی نامناسب زنان در نیروی رسمی کار نقش دارند. در حالیکه در قانون کار ایران آمده است که «همه افراد، زن و مرد حق حمایت برابر در برابر قانون دارند و تا زمانی که خلاف ارزشهای اسلامی، منافع عمومی یا حقوق دیگران نباشد، می توانند هر حرفه مورد نظر خود را انتخاب کنند»، زنان را از اشتغال در کارهای خطرناک، دشوار و مضر منع می کند.^{۱۱۲}

در واقعیت، ترجیح مردان بر زنان در مشاغل خاص یا مستثنی کردن استخدام زنان در کل، در بخش دولتی و خصوصی بسیار گسترده است. به عنوان مثال، زنان نمی توانند به عنوان قاضی در ایران فعالیت کنند، اگرچه برخی از آنها به عنوان دستیار قاضی کار می کنند.^{۱۱۳} در تیر ۱۳۹۳، شهرداری تهران اعلام کرد که کلیه منشیان، تایپیست ها و

بیکاری زنان (۱۹.۱ درصد) تقریباً دو برابر نرخ بیکاری مردان (۱۰.۱ درصد) است. در مناطق شهری، شکاف بین نرخ بیکاری زنان و مردان حتی گسترده تر است - ۲۳.۲ درصد برای زنان و ۱۰.۸ درصد برای مردان (جدول ۷). با وجود تحصیلات بالا، به طور قابل ملاحظه ای زنان از بازار کار محروم هستند - احتمال بیکاری زنان تحصیل کرده سه برابر بیشتر از هم‌تایان مرد آنها است.^{۱۰۶} زنان همچنین برای مدت طولانی تر از مردان بیکار می مانند، نزدیک به ۴۸ درصد از زنان در مقایسه با ۲۸ درصد مردان، بیش از ۱۹ ماه بیکار مانده اند.^{۱۰۷}

به دلیل وجود اقتصاد غیررسمی قابل توجه به خصوص در بخش کشاورزی، دلائلی وجود دارد که باور داشت که آمار رسمی نتوانسته کل فعالیت اقتصادی زنان در ایران را در برگیرد. برخی مطالعات تخمین می زنند که میزان واقعی مشارکت اقتصادی زنان در مناطق روستایی به دلیل مشارکت آنها در فعالیت هایی از جمله کشاورزی، دامپروری، فرآوری، نگهداری و صنایع دستی نزدیک به ۴۰ یا ۵۰ درصد باشد.^{۱۰۹} با این حال، چنین کارهایی به ندرت به این ترتیب حساب می شود، معمولاً درآمد شخصی برای زنان ایجاد نمی کند و بعید است که بتواند بر موقعیت آنها در خانه تأثیر بگذارد.^{۱۱۰} همچنین تحقیقاتی وجود دارد

جدول ۸: نرخ بیکاری زنان بر اساس استان (جمعیت بالای ۱۰ سال)

تبعیض قایل می‌شوند. در تجزیه و تحلیل آگهی‌های شغل‌های موجود، این سازمان به این امر دست یافت که بسیاری از فرصت‌های شغلی در علوم، مهندسی فناوری و ریاضیات ترجیح خود را نامزدهای مرد اعلام کرده‌اند، در حالی که آگهی‌هایی که در آن نامزدهای زن مورد نظر بودند بیشتر برای مشاغل مانند منشی و دستیار بوده است. آگهی‌های شغلی چندین شرکت اروپایی که در ایران فعالیت می‌کنند نیز شامل درخواست‌های تبعیض آمیز جنسیتی بود. علاوه بر این، تعداد زیادی از کارفرمایان مصاحبه شده توسط این سازمان اظهار داشتند که تمایلی به استخدام زنان در سمت‌های بالاتر ندارند زیرا این می‌تواند برای چهره شرکت آسیب برساند.¹¹⁹

از دیگر دلایل ترجیح مردان نسبت به نامزدهای زن در کارهای استخدامی، این هنجار فرهنگی است که تامین خانواده بر عهده مردان است و از این رو آنها مستحق اشتغال هستند.¹²⁰ برخی از کارفرمایان نیز به دلیل ترس از اینکه سایر کارمندان به خصوص در پست‌های مدیریتی، قدرت زن را قبول نکنند، ترجیح می‌دهند مردان را استخدام کنند.¹²¹ یکی دیگر از عواملی که زنان را از کسب بسیاری از مشاغل منع می‌کند این واقعیت است که به دست آوردن بسیاری از مشاغل در ایران نیاز به ارتباطات حرفه‌ای خوبی دارد که احتمالاً زنان کمتر از آن برخوردار هستند.¹²²

زنان متاهل در بازار کار با اشکال خاصی از تبعیض روبرو هستند. قانون مدنی ایران به شوهر این حق را می‌دهد که همسر خود را از هر شغلی که به نظر وی «منافی مصالح خانوادگی یا حیثیات خود یا زن باشد منع کند».¹²³ بعضی از کارفرمایان از زنان نامزد کرده یا متاهل می‌خواهند که برای استخدام شدن اجازه نامه کتبی از طرف شوهر ارائه دهند.¹²⁴ بنا بر گزارش‌ها، برخی از کارفرمایان نیز تمایلی به استخدام زنان متاهل ندارند زیرا معتقدند که قادر به کار برای ساعت‌های طولانی نخواهند بود.¹²⁵

از آنجایی که مطابق قانون ایران، زنان متاهل نیز نیازمند اجازه همسران خود برای ترک کشور هستند، ممکن است کارفرمایان رغبتی به استخدام زنان متاهل برای مناصبی که شامل مسافرت‌های مکرر است، نداشته باشند. این محدودیت برای زنانی که به خارج از کشور سفر می‌کنند در سالهای اخیر چندین ورزشکار مشهور را تحت تأثیر قرار

مدیران دفتر زن توسط مردان جایگزین خواهند شد، در حالی که ماه بعد، رئیس دفتر ساختمانهای عمومی پلیس ایران با صدور اطلاعیه‌ای مانع اشتغال زنان در کافی شاپ‌ها و رستوران‌های سنتی ایرانی شد.¹¹⁴

زنان نیز تا حدودی از خدمات مدنی کنار گذاشته شده‌اند. در سال ۱۳۹۴، دولت اعلام کرد ۲۲۸۴ پست خدمات مدنی جدید معرفی شده که از این تعداد فقط ۱۶ مورد برای زنان، ۵۰۰ نفر برای هر دو جنس و بقیه برای مردها تعیین شده است - سیاستی که با انتقاد معاون رئیس‌جمهور در امور زنان، شهین دخت مولوردی مواجه شد.¹¹⁵ در ماه تیر ۱۳۹۵، روحانی امتحان استخدامی و کلیه مراحل استخدام جدید را متوقف کرد تا اینکه به این اختلاف جنسیتی رسیدگی شود، امتحان در آبان همان سال پس از دو برابر شدن سهم مشاغل برای زنان از سر گرفته شد.¹¹⁶

زنان اقلیت به ویژه هنگامی که به دنبال اشتغال در بخش عمومی هستند، ناچاراً تبعیض جنسیتی و مذهبی یا قومی گریبان آنها را می‌گیرد. کرمانشاه با حداکثر جمعیت کرد بالاترین میزان بیکاری زنان با ۲۹.۵ درصد را دارد. (جدول ۸)

تبعیض مذهبی از طریق عمل‌گزینش که یک روند غربالگری اجباری برای هر کس که به دنبال اشتغال در بخش دولتی یا نیمه دولتی است، نهادینه می‌شود. گزینش شامل ارزیابی اعتقاد کارمندان به اسلام یا یکی از مذاهب به رسمیت شناخته شده در قانون اساسی و همچنین وفاداری آنها به جمهوری اسلامی است. این سیاست به وضوح در مورد طرفداران اقلیتهای مذهبی به رسمیت شناخته نشده، تبعیض آمیز است. بهائی‌ها به طور کامل از اشتغال در خدمات عمومی ممنوع هستند. دستورالعملی که در سال ۱۳۷۰ توسط شورای عالی انقلاب فرهنگی صادر و توسط علی خامنه‌ای امضا شده است، خواستار برخورد با بهائی‌ها به گونه‌ای است که «جلوی پیشرفت و توسعه آنها گرفته شود» و همچنین اظهار می‌دارد که «از اشتغال اشخاصی که خود را بهائی معرفی می‌کنند، خودداری شود».¹¹⁸

طبق تحقیقات انجام شده توسط دیده بان حقوق بشر، بسیاری از شرکت‌های بخش خصوصی به طور مستقیم یا غیرمستقیم در شیوه‌های استخدامی خود علیه زنان

مردان در کل، و ۴۶ درصد کمتر برای سمت های مدیریتی کسب می کنند.¹³¹ منابع دیگر گزارش می دهند که حقوق زنان ۴۱ درصد پایین تر از حقوق مردان است.¹³² علاوه بر دریافت حقوق پایین تر، زنان همچنین از انواع خاصی از مزایا و افزایش حقوق محروم هستند. به عنوان مثال، در برخی از شرکت ها، کارکنان می توانند با اضافه کاری حقوق اصلی خود را تکمیل کنند، اما پرداخت اضافه کار فقط به آقایان داده می شود.¹³³

چندین اقدام قانونگذاری اخیر امکان وخیم تر کردن تبعیض علیه زنان ایرانی در بازار کار را دارد. در تیر سال ۱۳۹۵ مجلس، قانون کاهش ساعت کاری برای زنان با شرایط ویژه را تصویب کرد. طبق این قانون، زنانی که فرزندان زیر شش سال دارند، زنانی که فرد دارای معلولیت یا با بیماری ناعلاج در خانه داشته یا زنانی که سرپرست خانوار هستند حق دارند ۳۶ ساعت در هفته کار کرده و مزایا و حقوق ۴۴ ساعت در هفته را دریافت کنند.¹³⁴ در حالیکه به نظر می رسد این قانون برای حمایت از خانواده هایی که مسئولیت مراقبت های اضافی را بر عهده دارند، در نظر گرفته شده است، اما اعمال جنسیتی این مزایا و این واقعیت که هزینه ساعات کاهش یافته بر صاحبان کار بدون جبران خسارت یا یارانه دولت تحمیل می شود، می تواند پیامدهای منفی برای زنان کارگر در برداشته باشد. از آنجایی که این حقوق مردان را در بر نمی گیرد، برخی از فعالان می ترسند که این قانون کارفرمایان را از استخدام زنان به دلیل هزینه های بالاتر که بر آنها تحمیل می کند، باز دارد.¹³⁵

در همان سال، پیش نویس لایحه تعالی جمعیت و خانواده مجدداً به مجلس معرفی شد. این لایحه به عنوان بخشی از برنامه افزایش نرخ کلی بارداری در ایران، کارفرمایان را ملزم به در اولویت قرار دادن استخدام آقایان و ممنوعیت استخدام مردان مجرد و زنان در پست های دانشگاهی می کند.¹³⁶ - اقدامی که آزادی زنان را به میزان قابل توجهی محدود کرده و توانایی آنها را برای انتخاب کار در معرض خطر قرار می دهد.

داده و منجر به تلاش برای اصلاحات قانونی شده است. نیلوفر اردلان، فوتبالیست حرفه ای، به علت اینکه شوهرش می خواست که او برای اولین روز مدرسه پسرشان در کشور باشد، از سفر به فینال جام ملت های آسیا ۲۰۱۵ منع شد. بعداً در همان سال، هنگامی که شوهرش دوباره تلاش کرد تا مانع مسافرت او به مسابقات جهانی شود، اردلان تنها پس از کسب اجازه از طریق دادگاه توانست در آن مسابقات شرکت کند.¹²⁶ زهرا نعمتی، کماندار تیم پارالمپیک ایران و اولین مدال آور طلای بانوان کشور در این رشته ورزشی، به دلیل اینکه درخواست طلاق کرده بود، در اردیبهشت ۱۳۹۶ توسط همسرش ممنوع الخروج شد.¹²⁷ در سال ۱۳۹۶، دولت روحانی پیش نویس قانونی را به مجلس معرفی کرد تا زنان خاصی - یعنی نخبگان، ورزشکاران و هنرمندان - اجازه داشته باشند بدون رضایت همسر خود به خارج از کشور سفر کنند، مشروط بر اینکه آنها اجازه دادستان کل را اخذ کرده باشند. این قانون هنوز در مجلس است.¹²⁸

بارداری یکی دیگر از عواملی است که اغلب، زنان متاهل را در موضع ضعف در محیط کار قرار می دهد. بر اساس قانون مصوب دی ۱۳۹۶، زنان ۹ ماه مرخصی زایمان و مردان دو هفته مرخصی دارند. با این حال، بر اساس داده های به دست آمده از نظرسنجی انجام شده در طی یک دوره ۱۸ ماهه توسط سازمان تأمین اجتماعی، ۴۷۰۰۰ نفر از ۱۴۵۰۰۰ زنی که مرخصی زایمان شش ماهه گرفته بودند، پس از بازگشت به کار، اخراج شدند.¹²⁹ معاون سابق رئیس جمهور در امور زنان و خانواده، شهیندخت مولوردی، در سال ۱۳۹۳ اظهار داشت که هفته ای ۲۰ شکایت از زنانی که پس از مرخصی زایمان شغل خود را از دست داده اند، دریافت می کند.¹³⁰

در حالی که ماده ۳۸ قانون کار ایران، کارفرمایان را ملزم به پرداخت حقوق و دستمزد برابر برای مردان و زنان برای کار با ارزش برابر و تحت شرایط مشابه می کند، در واقعیت زنان اغلب درآمد کمتری از مردان دارند. گزارش سال ۱۳۹۴ «ایران تلنت» نشان می دهد که زنان ۲۳ درصد کمتر از

تبعیض در حق تابعیت

بر اساس قانون مدنی ایران تابعیت ایرانی به کسانی که از پدر ایرانی اعم از داخل یا خارج از کشور متولد می شوند، اعطا می شود. این بدان معنی است که زنان ایرانی توانایی انتقال تابعیت خود به فرزندان خود را ندارند. این مسئله هزاران زن ایرانی را که با مردان خارجی ازدواج کرده اند، به ویژه زنان ایرانی بلوچ که با مهاجران بلوچی و پناهندگانی از افغانستان ازدواج کرده اند را تحت تأثیر قرار می دهد. با وجود تلاش های اخیر برای اصلاحات، این سیاست همچنان کودکان چنین ازدواج هایی را در معرض خطر بی تابعیت شدن قرار می دهد.

این، در حدود ۵۰۰۰۰۰ کودک حاصل اینگونه ازدواج ها بوده که فاقد شناسنامه یا مدارک تابعیت ایرانی هستند.¹³⁸ در ۲ آبان ۱۳۹۷، ایسنا گزارش داد که ۴۹۰۰۰ کودک در سه استان تهران، سیستان بلوچستان و خراسان با وجود اینکه از مادران ایرانی به دنیا آمده اند، شناسنامه یا تابعیت ایرانی ندارند. این تعداد توسط وزارت تعاون، کار و تامین اجتماعی بر اساس گزارش داوطلبانه ۱۴۰۰۰ مادری بود که از طریق این وزارتخانه پیامک دریافت کرده بودند، اعلام شد. علاوه بر این، اینها زنانی بودند که ازدواج آنها با مردان غیر ایرانی به طور رسمی ثبت شده است.¹³⁹

در شهریور ۱۳۸۵، در دوره ریاست جمهوری احمدی نژاد، پارلمان ایران لایحه ای جهت اصلاح ماده ۹۷۶-۹۷۵ قانون مدنی تصویب

فرزندان حاصل از ازدواج زنان ایرانی با مردان خارجی قادر به اخذ تابعیت ایرانی نیستند و این امر آنها را در معرض خطر بی تابعیت شدن قرار می دهد. آنها با محدودیت های محرومیت از حقوق از جمله دسترسی محدود به مزایای دولتی، مراقبت های بهداشتی و تحصیل و همچنین حق رأی و داشتن مناصب عمومی روبرو هستند.¹³⁷ با این حال، مخالفان اعطای حق انتقال تابعیت زنان، ترس از مهاجرت غیرقانونی از افغانستان و تهدیدهای مربوط به آرایش جمعیتی کشور را دلیل مخالفت خود ذکر می کنند.

هیچ آمار رسمی در مورد دامنه این مشکل موجود نیست. با این حال، بر اساس خیرگزاری تابناک، در سال ۱۳۹۴/۱۳۹۵ حدود ۱۵۰۰۰۰ زن ایرانی ساکن در ایران با همسران خارجی ازدواج کرده اند. علاوه بر

نشان دهند که حداقل ۱۵ سال در ایران زندگی کرده و ازدواج والدین آنها از نظر قانونی ثبت شده است.¹⁴³ در تیر سال ۱۳۹۶، مریم میرزاخانی، ریاضیدان مشهور ایرانی، درگذشت. میرزاخانی با یک غیر ایرانی ازدواج کرده و در ایالات متحده زندگی می کرد، جایی که دخترش نیز در آنجا به دنیا آمد. میرزاخانی در وصیت نامه خود اظهار داشت که می خواهد دخترش تابعیت ایرانی داشته باشد. این ماجرا بازتاب گسترده ای داشت و ۶۰ عضو مجلس ایران را تشویق به اصلاحاتی کرد که آرزوی مریم را برآورده کند، چرا که نه قانون موجود و نه اصلاح در حال بررسی قادر به برآورده کردن آن بود.

در مرداد سال ۱۳۹۶، پارلمان بحث در مورد این لایحه را متوقف کرد تا به دولت روحانی اجازه دهد نسخه خود را ارائه کند، که نمایندگان مجلس قصد داشتند با پیش نویس موجود تلفیق کنند.¹⁴⁴ در ۱۴ آبان ۱۳۹۷، شهیندخت مولوردی، معاون ویژه رئیس جمهور در امور حقوق شهروندی، اعلام کرد که دولت روحانی لایحه اصلاح شده تابعیت را به پارلمان ارسال کرده است. لایحه اصلاح شده به زنان ایرانی این امکان را می دهد که تابعیت ایرانی را برای فرزندان خود درخواست کنند، و به افراد متولد شده از مادران ایرانی و پدران غیرایرانی اجازه می دهد تا بعد از ۱۸ سالگی، صرف نظر از کشور تولد خود، تابعیت ایرانی را درخواست کنند.¹⁴⁵ اگرچه وزارت اطلاعات باید تایید کند که این افراد مشکل امنیتی ندارند.¹⁴⁶ مجلس این قانون را تصویب کرد، اما پس از آن در تیر سال ۱۳۹۸ به دلیل برخی از مسائل قانونی توسط شورای نگهبان رد شد و برای بررسی بیشتر به مجلس برگردانده شد.

کرد. این اصلاحیه به اشخاص متولد شده در ایران از پدر خارجی و مادر ایرانی اجازه می دهد که پس از رسیدن به سن ۱۸ سالگی درخواست تابعیت ایرانی کنند. برای واجد شرایط بودن برای درخواست تابعیت، متقاضیان نباید سابقه کیفری داشته باشند، باید حداقل ۵ سال در ایران زندگی کرده، تابعیت کشور مبدأ پدر خود را رها کنند و ظرف یک سال از زمان ۱۸ سالگی تابعیت ایرانی را درخواست کنند.

کسانی که قبل از اینکه قانون مصوب ۱۳۸۵ ضمانت اجرا پیدا کند به سن ۱۸ سالگی رسیده باشند، ظرف یک سال می توانند درخواست تابعیت کنند. با این حال، بسیاری از افراد تحت این طبقه برای اقدام ظرف یک سال با چالش هایی روبرو شدند. به عنوان مثال، بسیاری از آنها حاصل ازدواج های ثبت نشده بوده و یک سال زمان کافی برای خانواده های آنها برای ثبت ازدواج و گرفتن تابعیت ایرانی برای فرزندان شان نبود.¹⁴⁰ در نتیجه، فقط ۲۰۰۰ نفر که در سال ۱۳۸۵ بالای ۱۸ سال سن داشتند، طبق قانون جدید توانستند تابعیت کسب کنند.¹⁴¹

در سال ۱۳۹۵، نمایندگان مجلس بر روی لایحه دیگری کار کردند که در حالی که انتقال تابعیت مادر به فرزندان متولد شده در خارج از کشور را مطرح می کرد، معیارهای سختگیرانه تری را برای کودکان برای به دست آوردن تابعیت پس از ۱۸ سالگی در برداشت.¹⁴² براساس این لایحه، فرزندان زنان ایرانی و مردان خارجی، صرف نظر از محل تولد پس از رسیدن به ۱۸ سالگی می توانند تابعیت ایرانی را بدست آورند، مشروط بر اینکه بتوانند (با استثنائات محدود)

تبعیض در ازدواج و مسائل خانوادگی

قانون خانواده در ایران با ازدواج و قوانین حاکم بر واحد خانواده، سیستم سرپرستی مرد بر زن را حاکم می‌کند. در نتیجه، زنان در طول مراحل ازدواج، طلاق، حضانت کودک و سایر امور با محدودیت‌های حقوقی و محدودیت‌هایی در استقلال خود روبرو هستند. علاوه بر این، ازدواج کودکان بر اساس قانون مدنی ایران قانونی است و هر ساله منجر به ازدواج اجباری تعداد زیادی از دختران می‌شود که به انبوهی از سو استفاده‌های حقوقی ختم می‌گردد.

خانواده در اختیار مرد است. درغیاب شوهر، سرپرستی قانونی فرزندان به جای مادر به پدر بزرگ پدری می‌رسد.¹⁴⁹ مواردی وجود دارد که مادران می‌توانند حضانت و نه سرپرستی قانونی فرزندان را بدست آورند. مطابق قانون مدنی، اگر پدر اعتیاد (به قمار، الکل و یا مواد مخدر)؛ ناتوانی ذهنی؛ فساد اخلاقی داشته؛ کودک را وادار به کار، فحشا یا گدایی کند یا مکرراً کودک را کتک بزند، مادر می‌تواند حضانت فرزند را بر عهده بگیرد.¹⁵⁰ در طلاق، حضانت فرزند تا سن هفت سالگی به مادر داده می‌شود.¹⁵¹ اما اگر مادر در هر زمانی مجدد ازدواج کند، حق حضانت را از دست می‌دهد.¹⁵² وقتی فرزند به سن هفت سالگی می‌رسد، حضانت به پدر منتقل می‌شود و در صورت حدوث اختلاف، حضانت طفل با رعایت مصلحت کودک به تشخیص دادگاه می‌باشد. علاوه بر این، حتی اگر مادر حضانت را بر عهده داشته باشد، سرپرستی قانونی طفل بر عهده پدر باقی می‌ماند و این بدان معنی است که پدر اقتدار خود را نسبت به تصمیمات مهم در زندگی کودک حفظ می‌کند.¹⁵³

قانون مدنی ایران که بسیاری از قسمت‌های آن به سال ۱۳۱۴ باز می‌گردد، همسر را به عنوان سرپرست خانواده تعیین کرده و زن را تحت سرپرستی او قرار می‌دهد. این امر به شوهر در طیف وسیعی از امور، مانند اشتغال، بر همسر خود اقتدار می‌بخشد: به عنوان مثال، شوهر حق دارد که از کار کردن همسر خود در شغلی که به نظر وی به اصول یا حیثیت مرد آسیب می‌رساند، جلوگیری کند.¹⁴⁷ به عنوان بخشی از نقش خود به عنوان سرپرست خانواده، مرد تعهدات مالی خاصی در ازدواج از جمله پرداخت مهریه، نفقه و اجرت‌المثل دارد. در عوض، زن باید از شوهر خود تمکین کرده و مطیع خواست همسر خود باشد. مطابق ماده ۱۱۰۸ قانون مدنی زن باید از شوهر خود تمکین کند. عدم تمکین می‌تواند منجر به از دست دادن حق نفقه همسر بشود.¹⁴⁸

علاوه بر این در ازدواج، مرد سرپرست اصلی فرزندان است. مرد سرپرستی قانونی فرزند را بر عهده داشته و حق انتخاب محل زندگی

ازدواج بهائی ها به رسمیت شناخته نمی شود، بسیاری از زوج های بهائی وادار می شوند بر طبق قوانین اسلامی ازدواج کرده و برای ثبت ازدواجشان، خود را مسلمان اعلام کنند.¹⁶⁰ در مورد ازدواج بین مسلمانان و بهائیان، اگرچه ازدواج بین ادیان در آیین بهائی پذیرفته می شود، اما بر اساس اسلام مورد قبول نیست. یک مورد شرح داده شده در ایران ویر. یک وب سایت مشهور اجتماعی و شهروند روزنامه نگار ایرانی - مشکلات زن مسلمان که مایل به ازدواج با یک مرد بهائی است را نشان می دهد. این زوج نمی توانستند کسی را پیدا کنند که مراسم اسلامی و یا ثبت ازدواجشان را قبول کند و تنها پس از پرداخت مبلغ قابل توجهی به یک روحانی، توانستند آئین های لازم را انجام دهند. در سند ازدواج آنها هیچ اشاره ای به دیانت بهائی شوهر ندارد، بلکه در قسمت دین می گوید «تابع قوانین جمهوری اسلامی».¹⁶¹

زنان اقلیتهای قومی نیز ممکن است در مسائل مربوط به احوال شخصیه با تبعیض های چند گانه روبرو شوند. برخی از اقلیتهای قومی ایران سنی مذهب هستند، این بدان معناست که زنان این جوامع نیز ممکن است تحت تاثیر اعمال مذهبی قرار گیرند که خارج از فقه حکومتی است. اینگونه اقدامات معمولاً از مکانی به مکان دیگر و اقلیتی به اقلیت دیگر متفاوت است، اما به طور ضمنی توسط دولت پذیرفته شده اند. قانون اجازه رعایت احوال شخصیه ایرانیان غیر شیعه در دادگاهها، به سنی ها و سایر اقلیت های مذهبی به رسمیت شناخته شده، حق پیروی از دین خود را در مواردی از قبیل طلاق، وصیت و وراثت، مطابق با قانون اساسی می دهد.¹⁶²

یک مسئله ای که در آن بین فقه شیعه و سنی اختلاف وجود دارد، طلاق است. در برخی مناطق کردستان با اکثریت اهل سنت ایران، موارد «سه طلاق» دیده می شود. در حالی که در فقه شیعه، طلاق در سه مرحله مجزا انجام می شود، در برخی مکاتب اهل سنت، سه طلاق به طور هم زمان و بدون حضور همسر امکان پذیر است. شوهر به سادگی کلمه «طلاق» را سه بار در حضور شاهد تکرار می کند و از نظر شرعی طلاق زن معتبر است. طبق برآورد یک وکیل که برای مقاله ای در «المانیتور» مصاحبه شده، ۵۵ تا ۶۰ درصد طلاق ها در شهر مریوان از این طریق است.¹⁶³

سه طلاقه خارج از کانال های عادی قانونی انجام می شود. به طور خودسرانه و فوری است و غالباً زن را از نظر

همچنین قوانین خانواده در ایران حاوی تفاوت های شدیدی جنسیتی در مورد حق طلاق زن و مرد است. در حالی که مرد حق مسلم طلاق همسر خود را به دلائل گسترده ای دارد، زن فقط در موارد محدودی مانند اعتیاد شوهر، حبس یا امتناع از حمایت مالی از خانواده می تواند تقاضای طلاق کند.¹⁵⁴ در مورد خشونت خانگی، برای اینکه زن بتواند طلاق بگیرد باید ثابت کند که سوء استفاده جسمی غیرقابل تحمل بوده است.¹⁵⁵ رسیدگی به طلاق به درخواست زن نیز در دادگاه ها مدت ها طول می کشد، و اغلب منجر به این می شود که زنان از برخی از حقوق خود - مانند دریافت مهریه - برای سرعت بخشیدن به توافق، چشم پوشی کنند.¹⁵⁶

رسیدگی به امور پیروان سه اقلیت مذهبی به رسمیت شناخته شده در ایران - مسیحی، یهودی و زرتشتی - براساس قانون احوال شخصیه خودشان است. این بدان معناست که ممکن است زنان پیرو این مذاهب در معرض اشکال خاص تبعیض قرار بگیرند. به عنوان مثال، طبق قانون احوال شخصیه زرتشتیان، اگر شوهر زنی فوت کند و او تصمیم به ازدواج مجدد بگیرد، سرپرستی قانونی فرزندانش به پدربزرگ فرزند منتقل می شود.¹⁵⁷ با این وجود، اطلاعات کافی در مورد استفاده از این قوانین برای ارزیابی جامع وجود ندارد. هنگامی که دادگاهی در ایران به اطلاعاتی مربوط به احوال شخصیه یهودی نیاز داشته باشد، نماینده ای از یهودیان، با ارجاع به کتاب های دینی، جواب دادگاه را می دهد.¹⁵⁸

مسئله ازدواج بین پیروان ادیان مختلف نیز موضوعی است که در آن بسته به جنسیت و وابستگی مذهبی فردی که مایل به چنین ازدواجی است، قانون ایران به طور متفاوت اعمال می شود. در حالی که مردان مسلمان مجاز به ازدواج با زنان متعلق به اقلیت های مذهبی به رسمیت شناخته شده هستند، زنان مسلمان مجاز به ازدواج با مردان غیرمسلمان نمی باشند.¹⁵⁹ این همچنین بدان معنی است که در ازدواج بین زن و شوهر غیر مسلمان، در صورتی که زن تصمیم بگیرد مسلمان بشود، اجازه ادامه ازدواج با شوهر غیر مسلمان خود را نخواهد داشت. این سوال که آیا ازدواج بین افراد متعلق به اقلیت های مذهبی به رسمیت شناخته شده مجاز است یا خیر، تابع قانون احوال شخصیه هر دین می باشد.

ازدواج بهائی ها به دلیل عدم به رسمیت شناخته شدن دیانت آنها در ایران به ویژه مشکل ساز است. از آنجایی که

کودکان با معیارهای بین المللی از جمله کنوانسیون رفع همه اشکال تبعیض علیه زنان و کنوانسیون حقوق کودک مغایرت دارد. با اینکه ایران کنوانسیون حقوق کودک را در سال ۱۳۷۳ تصویب کرد، حق شرط موسعی بر آن وارد کرد که هیچیک از مفاد کنوانسیون که برخلاف قوانین اسلامی و مقررات داخلی است را استفاده نکند.

اطلاعات رسمی ازدواج در ایران، کودکانی که در سن ۱۸ و ۱۹ سالگی ازدواج کرده اند رابه همراه کودکان سنین پایین تر، دسته بندی می کند که این امر شناسایی میزان دقیق ازدواج کودکان در کشور را غیرممکن می کند. (جدول ۹). براساس این آمار، هر سال در ایران حدود ۲۰ هزار دختر در سن ۱۹ سال یا کمتر و ۳۰ هزار پسر در سن ۱۹ سال یا کمتر ازدواج می کنند. این بدان معناست که تقریباً ۳۵ درصد از کل ازدواج های ثبت شده جدید در هر سال، مربوط به یک عروس ۱۹ ساله یا جوان تر می باشند. از عروس های کودک که در ۱۳۹۶-۱۳۹۷ ازدواج کرده اند، تقریباً ۳۶۰۰۰ نفر آنها زیر ۱۵ سال سن داشتند. لازم به ذکر است که آمارهای دولتی فقط شامل ازدواج هایی است که به طور رسمی ثبت شده اند، این امر بدان معناست که تعداد واقعی ازدواج های کودک حتی می تواند بیشتر باشد.¹⁶⁶

اقتصادی و عاطفی، تنها رها می کند. هیچ مراحل دادگاهی برای تصمیم گیری های اساسی در مورد حضانت کودک و امور مالی وجود ندارد و زنان و فرزندان بلا تکلیف رها می شوند. علاوه بر این، سه طلاق، بعد از اجرا غیرقابل برگشت است، که باعث می شود ازدواج مجدد زوجین غیرممکن باشد، مگر اینکه زن با شخص دیگری ازدواج کند و از او طلاق بگیرد. این امر زنانی که می خواهند با همسران خود مجدداً زندگی کنند را وادار می کند با دادن مبلغی، اول با شخص دیگری ازدواج کرده و فوراً طلاق بگیرند.¹⁶⁴

ازدواج کودک

سن قانونی ازدواج، حوزه دیگری است که در آن قانون خانواده ایران بین زن و مرد تمایز قایل می شود. طبق ماده ۱۰۴۱ قانون مدنی، حداقل سنی برای ازدواج وجود ندارد. کودکان به محض رسیدن به سن ۱۳ سالگی (برای دختران) و ۱۵ سالگی (برای پسران) آزادند که ازدواج کنند. دختران و زنان، بدون در نظر گرفتن سن برای ازدواج اولشان نیاز به اجازه ولی دارند. دختران زیر ۱۳ سال و پسران زیر ۱۵ سال با رضایت سرپرست قانونی خود و اجازه دادگاه می توانند ازدواج کنند.¹⁶⁵ فقدان موانع قانونی برای ازدواج

جدول ۹: تعداد ازدواج کودکان در ایران در سال

تعداد کل	تعداد ازدواج جدید پسرها		تعداد ازدواج جدید دخترها			سال
	زیر ۱۵ سال	۱۵-۱۹ سال	زیر ۱۰ سال	۱۰-۱۴ سال	۱۵-۱۹ سال	
تمام سنین						
۶۰۸۹۵۶	۴۱۷	۲۴۴۰۴	۲۱۷	۳۵۳۳۳	۱۷۰۹۶۲	۱۳۹۶
۷۰۶۷۱۶	۳۵۶۶	۲۸۲۱۰	۲۳۴	۳۹۰۴۵	۱۹۷۹۳۶	۱۳۹۵
۶۸۶۳۵۲	۳۱۴	۲۷۸۱۱	۱۷۹	۳۶۹۳۸	۱۹۶۵۹۲	۱۳۹۴
۷۲۴۳۲۴	۳۲۱	۳۲۲۵۶۶	۱۷۶	۴۰۲۲۸	۲۱۴۰۸۶	۱۳۹۳
۷۷۴۵۱۳	۳۱۳	۳۵۱۵۵	۲۰۱	۴۱۲۳۶	۲۳۴۹۷۴	۱۳۹۲
۸۲۹۹۶۸	۳۵۹	۴۳۵۴۹	۱۸۷	۴۰۴۶۴	۲۶۵۱۱۷	۱۳۹۱
۸۷۴۷۹۲	۷۴۲	۴۷۴۰۳	۲۲۰	۳۹۶۰۹	۲۸۱۷۴۷	۱۳۹۰
۸۹۱۶۲۷	۱۴۵۲	۵۵۹۱۴	۷۱۶	۴۲۷۴۱	۲۹۸۶۲۵	۱۳۸۹
۸۹۰۲۰۸	۱۱۴۹	۵۴۳۷۷	۴۴۹	۴۰۱۶۰	۳۰۱۲۴۶	۱۳۸۸
۸۸۱۵۹۲	۸۵۸	۵۶۳۹۱	۳۰۲	۳۷۸۲۰	۳۱۳۴۳۳	۱۳۸۷
۸۴۱۱۰۷	۱۰۱۱	۵۰۶۱۲	۳۱۷	۳۵۶۱۴	۲۹۸۳۸۷	۱۳۸۶

باشد.¹⁷⁰ این ازدواج ها، با توجه به سطح پایین زیرساخت های توسعه و سلامت در استان، دختران را در معرض خطر بیشتری قرار می دهد. به عنوان مثال، میزان مرگ و میر مادران در استان سیستان و بلوچستان ۱۲٪ است در حالی که این میزان در سطح ملی ۵.۶۴٪ می باشد.¹⁷¹

ازدواج زود هنگام در ایران، دختران را در معرض آزار و اذیت خانگی قرار می دهد. در حدود ۴۷ درصد از دختران مصاحبه شده در گزارش انجمن امام علی (ع) سابقه کبودی داشتند، ۲۱ درصد دارای جراحت جسمی بودند، ۶۳ درصد دچار شکستگی استخوان شده و ۳ درصد آسیب جسمی دائمی داشتند.¹⁷³ براساس گزارشی در سال ۲۰۱۶ توسط کامیل احمدی، ۲۱ درصد از دختران متاهل که توسط این سازمان مورد بررسی قرار گرفته بودند، اعلام کردند که مجبور به داشتن روابط جنسی با همسران خود شده اند. کمتر کسی به رابطه جنسی اجباری با همسر اعتراض کرده چرا که معتقد بودند این بخشی از وظایف زناشویی آنها است.¹⁷⁴

ازدواج کودک در پیشرفت تحصیلی نیز تأثیر منفی دارد. در ایران، دختران متاهل نمی توانند در مدارس معمولی تحصیل کنند، که این امر اغلب دلیل ترک تحصیل است.¹⁷⁵ عروس های کودک همچنین احتمالاً در سنین جوانی مادر می شوند. در گزارش امام علی، ۴۴ درصد از دختران متاهل موضوع تحقیق از عدم استفاده از هرگونه روش پیشگیری از بارداری خبر داده اند.¹⁷⁶ بارداری در سنین کم نه تنها به دور شدن دختران از مدرسه می افزاید، بلکه خطرات جدی برای سلامتی را نیز در پی دارد. براساس آمارهای سازمان ملی ثبت احوال ایران، هر ساله حدود ۷ درصد از شناسنامه ها برای فرزندان مادران ۱۹ ساله یا پایین تر صادر می شود.¹⁷⁷

در سال ۱۳۹۵، دولت روحانی لایحه ای را برای تجدید نظر در ماده ۱۰۴۱ قانون مدنی ایران، که با عنوان لایحه کودک-همسر نیز شناخته می شود، به مجلس ارائه کرد. این لایحه ازدواج دختران زیر ۱۳ سال و پسران زیر ۱۶ سال را ممنوع اعلام کرد و سن قانونی ازدواج را به ۱۶ سال برای دختران و ۱۸ سال برای پسران افزایش داد. با این حال، هنوز هم به دختران ۱۳-۱۶ سال و پسران ۱۶-۱۸ سال اجازه داده می شود با رضایت والدین و اجازه دادگاه ازدواج کنند. در تاریخ ۴ مهر ۱۳۹۷، لایحه کودک-همسر

ازدواج کودک غالباً محصول فشارهای سنتی، مذهبی و فرهنگی است. سن ازدواج در قانون مدنی براساس سن قانونی ازدواج ذکر شده در فقه شیعه است. در برخی از جوامع سنتی در ایران، والدین در زمان تولد، قول ازدواج دختر به پسر عمو و یا یک فامیل نزدیک را می دهند. نوع روابط خانوادگی، فقر، اعتیاد و مهاجرت نیز می تواند بر احتمال ازدواج کودکان تأثیر بگذارد. برخی از خانواده ها در ازای غرامت مالی، دختران خود را به عقد ازدواج در می آورند.¹⁶⁸ گزارش انجمن امام علی (ع) نشان می دهد که ازدواج کودکان به ویژه در بین کودکان با سطح تحصیلات پایین شایع است. در نظرسنجی آنها، ۳۷.۵ درصد از کودکان متاهل، بی سواد بودند، ۳۷.۵ درصد تحصیلات پایین تر از مقطع راهنمایی داشتند، ۲۲ درصد در دبیرستان تحصیل کرده بودند و فقط ۳ درصد تحصیلات عالی داشتند.¹⁶⁹

ازدواج کودکان به ویژه در برخی مناطق اقلیت نشین از جمله سیستان و بلوچستان، کردستان و خوزستان رایج است. این امر علاوه بر عوامل اجتماعی و فرهنگی، به علت حاشیه نشینی اقتصادی آن استانها است. در استان سیستان و بلوچستان، حداقل ۴۰ درصد از ازدواج های جدید در هر سال شامل یک داماد کودک یا یک عروس کودک می

جدول ۱۰: تعداد دختران متاهل در سال (۲۰۱۷-۲۰۱۸) ۱۳۹۶ استان های منتخب

استان	زیر ۱۰ سال	۱۰-۱۴ سال	۱۵-۱۹ سال
آذربایجان غربی	۷	۱۴۴۶	۸۸۶۶
آذربایجان شرقی	۸	۳۶۲۵	۹۴۰۷
اردبیل	۳	۱۴۵۸	۳۸۶۲
سیستان-بلوچستان	۲۰	۲۳۰۰	۱۱۷۴۱
زنجان	۱۶	۱۳۹۷	۲۸۶۵
کردستان	۱	۴۸۹	۴۱۲۲
کرمانشاه	۶	۶۲۸	۳۹۶۶
خوزستان	۲۰	۲۵۵۴	۱۳۴۰۷
فارس	۱۶	۱۵۷۲	۹۲۳۸
تهران	۱۴	۱۴۴۹	۱۲۷۳۵

منبع: سازمان ملی ثبت احوال¹⁷²

جدول ۱۱: تعداد زایمان ها در سال با توجه به سن مادر

سال	مادران زیر ۱۵ سال	مادران ۱۵-۱۹ سال	تعداد کل تولدها
۱۳۹۶	۱۵۳۴	۸۸۳۶۱	۱۴۵۰۲۷۱
۱۳۹۵	۱۵۵۶	۹۰۷۱۷	۱۴۸۷۸۷۳
۱۳۹۴	۱۵۱۱	۹۶۳۵۱	۱۶۲۹۶۷۹
۱۳۹۳	۱۷۱۳	۱۰۲۵۴۹	۱۴۹۳۳۱۷
۱۳۹۲	۱۷۲۷	۱۰۷۵۸۵	۱۴۳۰۶۷۸
۱۳۹۱	۱۶۴۶	۱۰۹۱۷۹	۱۳۷۵۴۰۳
۱۳۹۰	۱۶۶۶	۱۰۸۹۰۰	۱۳۳۲۲۷۴
۱۳۸۹	۱۷۳۱	۱۱۱۳۷۸	۱۲۹۹۲۲۶
۱۳۸۸	۱۶۲۸	۱۱۳۲۳۳	۱۲۸۰۴۴۹
۱۳۸۷	۱۶۸۳	۱۱۳۵۳۳	۱۲۲۳۵۹۸
۱۳۸۶	۱۵۸۱	۱۱۳۲۳۴	۱۱۹۲۴۰۶

منبع: سازمان ملی ثبت احوال¹⁷⁸

توسط ۱۵۱ نفر از ۲۰۴ عضو مجلس تصویب شد. اما، در دی ۱۳۹۷، زمانی که این لایحه برای بررسی رسمی به کمیته قضایی مجلس رفت، رد شد و برای اصلاحات به دولت روحانی بازگردانده شد.

خشونت علیه زنان

در ایران قانونی در مورد خشونت علیه زنان وجود ندارد. این امر شرایطی ایجاد می کند که در آن خشونت عادی شده و جرایم جدی علیه زنان، چه توسط خانواده و یا عوامل دولتی، بی مجازات باقی بماند. تلاشهای اخیر برای اصلاح قانون بارها با مقاومت روبرو شده است و امید برای پایان دادن به مصونیت را از بین برده است.

خشونت خانگی

این تحقیق حکایت از یافته های ناامید کننده بسیاری داشت، از جمله اینکه دو سوم (۶۶ درصد) از زنان موضوع تحقیق در سال اول ازدواجشان مورد نوعی خشونت خانگی قرار گرفته اند. ۵۰۲ درصد از زنان متاهل در این تحقیق گزارش داده اند که خشونت تا حد مرگ را تجربه کرده یا از دست دادن جان خود ترسیده اند، در حالی که ۹۰۶ درصد اعلام کردند که آرزوی مرگ همسرشان را به خاطر ظلم به خودشان داشتند.¹⁸¹

همین تحقیق نشان دهنده ارتباط مستقیم بین خشونت علیه زنان و زندگی در استانهای دورتر از پایتخت، جایی که عوامل مختلف اقتصادی، فرهنگی، مذهبی و سایر عوامل در آن نقش دارند، بود. سطح تحصیلات به طور واضح یکی دیگر از عناصر مهم بود، بر اساس این تحقیق زنان با تحصیلات دانشگاهی و شاغل، سطح پایینتری از خشونت خانگی را تجربه کرده بودند.¹⁸² یک تحقیق دیگر توسط انجمن امام علی (ع) در خرداد ۱۳۹۶ شکاف مشابه شهری و روستایی را نشان می داد، با این آمار که ۳۲ درصد زنان ایرانی در مناطق شهری در

اطلاعات رسمی و به روز در مورد شیوع خشونت خانگی در ایران وجود ندارد. اداره سرشماری (آمار)، که یک سازمان رسمی دولتی است، هرگز تحقیقی در مورد خشونت خانگی انجام نداده است و به سازمان های بین المللی نیز اجازه نداده است که این کار را انجام دهند. اگرچه در سال ۱۳۸۳ مرکز زنان ریاست جمهوری، وزارت کشور و وزارت آموزش عالی، تحقیقی جامع درباره خشونت خانگی در ۲۸ استان ایران انجام دادند، که منجر به انتشار ۳۲ جلد کتاب در خصوص ابعاد مختلف خشونت علیه زنان و کودکان شد. اگرچه، این مطالعه از طریق اینترنت قابل دسترسی نبوده و فقط به عنوان مرجع برای محققان در مرکز تحقیقات تهران قابل دسترسی بود.¹⁷⁹ در سال ۱۳۹۳، شهیندخت مولاوردی، معاون سابق رئیس جمهور در امور زنان و خانواده، اعلام کرد که تمام ۳۲ جلد از وزارت کشور و وزارت بهداشت ناپدید شده است.¹⁸⁰

گزارش ذکر شد، قانون مجازات اسلامی در ایران معافیتهای مختلفی را برای همسرانی که زن خود و پدران و پدربزرگهایی که بستگان خود را می کشند یا مورد حمله قرار می دهند در نظر گرفته است. بعضی اوقات جرائم ناموسی به شکل خودسوزی اجباری است و باعث می شود که مرگ زن به عنوان خودکشی یا تصادف گزارش شود. زنان اقلیت بیشتر در معرض خطر قتل های ناموسی هستند، که این امر به ویژه در میان جوامع کرد، لر، عرب، بلوچ و ترک های آذربایجان رواج دارد. به عنوان مثال، در شهر اهواز با اکثریت عرب، قتل های ناموسی ۲۵ درصد قتل ها است و قربانی بیش از ۵۰ درصد کل قتل ها در سال های ۱۳۸۸-۱۳۸۹ زنان بوده اند.¹⁸⁸

علاوه بر عدم وجود موانع قانونی در مورد خشونت خانگی، همچنین خدمات پشتیبانی کافی برای زنانی که سعی در فرار از خشونت دارند، وجود ندارد. خانه های امن دولتی و غیر دولتی در سراسر کشور وجود دارد، این در حالی است که سازمان بهزیستی کشور اعلام کرده است که خانه های امن در سال تقریباً ۲۰۰۰ قربانی خشونت خانگی را می پذیرند. اگرچه، خانه های امن موجود برای اسکان همه قربانیان خشونت کافی نیست و پشتیبانی طولانی مدت ارائه نمی دهند. همچنین، برخی از خانه های امن به جای زیان دیده از خشونت خانگی، برای روسپی ها و معتادان به مواد مخدر طراحی شده اند.¹⁸⁹

تلاش برای تهیه پیش نویس «لایحه حمایت از زنان در برابر خشونت» در دوره دوم ریاست جمهوری احمدی نژاد آغاز شد. این لایحه، که توسط قوه قضاییه تهیه شده است، از سال ۱۳۸۹ چندین بار بین قوه قضاییه و پارلمان رد و بدل شده است. در مهرماه سال ۱۳۹۷، معصومه ابتکار، معاون رئیس جمهور در امور زنان و خانواده، اظهار داشت که این لایحه از مجلس برای مشاوره مذهبی به قم ارسال شده و

مقایسه با ۶۳ درصد در مناطق روستایی خشونت خانگی را تجربه کرده بودند.¹⁸³

تحقیقات موجود نشان می دهد که بین خشونت خانگی و عوامل اقتصادی رابطه قوی وجود دارد، به طوری که همسران بیکار به احتمال بیشتر نسبت به همسران خود خشونت می کنند.¹⁸⁴ با توجه به در حاشیه بودن اقتصادی بسیاری از استان های اقلیت ها، این امر زنان متعلق به اقلیت را در معرض خطر بیشتری از خشونت خانگی قرار می دهد. سنج با اکثریت کرد و اهواز با اکثریت عرب، دو شهر ایران با بیشترین میزان خشونت علیه زنان هستند.¹⁸⁵ در استان کردستان میزان خشونت خانگی ۸۸ درصد گزارش شده است که بالاترین میزان در کشور است.¹⁸⁶

ایران هیچ قانونی ندارد که بطور خاص خشونت خانگی را جرم تلقی کند. موارد خشونت خانگی به عنوان ضرب و جرح قابل پیگرد است، اما این جرم با شهادت دو شاهد مرد قابل اثبات است. تجاوز در بستر زناشویی نیز در ایران جرم نیست، و تجاوز نیز به عنوان یک جرم متمایز از زنا (روابط جنسی خارج از ازدواج) شناخته نشده است. دولت ایران در پاسخ به توصیه های ارائه شده در جریان بررسی دوره ای جهانی سازمان ملل در سال ۱۳۹۳ در رابطه با کیفری کردن تجاوز در بستر زناشویی و دیگر انواع خشونت خانگی، اظهار داشت: «مسئله تجاوز در بستر زناشویی در بسیاری از کشورها و فرهنگ ها مورد توجه قرار نگرفته است و بیشتر توسط فمینیستهای افراطی مورد بحث قرار گرفته است».¹⁸⁷

یک نمونه جدی خشونت خانگی در ایران قتل ناموسی است که به طور ضمنی توسط قانون اجازه داده می شود. همانطور که در بخش ۲ این

شود که هیچ مدرک پزشکی ندارند.¹⁹⁶

با وجود غیرقانونی بودن ختنه زنان، مسئولان ایرانی تا حد زیادی در مورد این مسئله سکوت کرده اند. ختنه زنان به طور سنتی در مناطق اقلیت ها که در آن مذهب اهل سنت حاکم است، صورت می گیرد. با این حال، این عمل به سنی ها محدود نمی شود زیرا برخی از خانواده های شیعه که در این مناطق زندگی می کنند نیز ختنه را انجام می دهند. به گفته کارشناسان، بیشتر تردید دولت برای پرداختن به این مسئله، تمایل به فرار از مسائل مربوط به احوال شخصیه اهل سنت است.¹⁹⁷

در طول دو سال گذشته، گروهی از فعالان حقوق زنان، کمپینی را با عنوان «گام به گام برای متوقف کردن ختنه» جهت ریشه کن کردن ختنه در ایران و آگاهی از عواقب آن، آغاز کردند. در سال ۱۳۹۷، این کمپین به منظور افزایش آگاهی در بین زنان محلی و دایه ها، کارگاههای آموزشی در مورد ختنه و پیامدهای آن در استانهایی که بیشتر در آن ختنه صورت می گیرد، برگزار کرد.¹⁹⁸

حجاب اجباری و «جرائم اخلاقی»

علاوه بر خانواده، دولت عامل اصلی خشونت علیه زنان در ایران است. در چهار دهه گذشته، مسئولان ایران سعی در تحمیل حجاب بر زنان به عنوان بازتاب ارزشهای عقیدتی انقلاب اسلامی داشته است. نهادهای سیاسی و حقوقی جمهوری اسلامی با عنوان امر به معروف و نهی از منکر، زمینه های خشونت علیه زنان را تسهیل می کنند. بر اساس اعلامیه دبیرکل ستاد امر به معروف و نهی از منکر، از زمان انقلاب اسلامی حداقل ۵۲ نفر از آمرین به معروف و ناهیان از منکر به شهادت رسیده اند.¹⁹⁹

مطابق اصل ۸ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، در جمهوری اسلامی ایران دعوت به خیر، امر به معروف و نهی از منکر وظیفه ای است همگانی و متقابل بر عهده مردم نسبت به یکدیگر، دولت نسبت به مردم و مردم نسبت به دولت. طبق ماده ۶۳۸ کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی (تحت عنوان تعزیرات و مجازات های بازدارنده)، زنانی که بدون حجاب شرعی در معابر و انظار عمومی ظاهر شوند به

منتظر برگشت آن به قوه قضاییه برای نهایی شدن هستند.¹⁹⁰ در آذر سال ۱۳۹۷، تجمعی در مقابل مجلس برای ایجاد پناهگاه زنان و تصویب لایحه مقابله با خشونت خانگی ترتیب داده شد.¹⁹¹

اگر آخرین نسخه عمومی این لایحه به تصویب برسد، اولین قانون ایران خواهد بود که به طور خاص خشونت خانگی علیه زنان را تعریف، جرم انگاری و مجازات می کند (این جرائم معمولاً به عنوان ضرب و جرح قلمداد می شوند) این لایحه همچنین ازدواج اجباری و زود هنگام برای دختران زیر ۱۸ سال را ممنوع کرده و پناهگاه هایی را برای زنان فراهم می کند.¹⁹² با این حال، این لایحه از آخرین نسخه تحت تجدید نظر گسترده قرار گرفته است. در ۲۲ دی سال ۱۳۹۷، شهیندخت مولاوردی، معاون ویژه رئیس جمهور در امور حقوق شهروندی، اظهار داشت که قوه قضاییه تعداد ماده های لایحه را از ۹۰ ماده به ۵۲ تا کاهش داده است.¹⁹³

ختنه زنان

براساس اعلام صندوق جمعیت سازمان ملل متحد (UNFPA)، ختنه زنان (FGM) به کلیه مراحل مربوط به برداشتن قسمتی یا کل دستگاه تناسلی زن یا آسیب دیگر رساندن به دستگاه تناسلی زنان به دلایل فرهنگی یا سایر موارد پزشکی اشاره دارد. ختنه زنان بیشتر در پنج استان کردستان، هرمزگان، آذربایجان غربی، کرمانشاه و لرستان رواج دارد. در بین این استانها، بنا بر یک گزارش به نظر می رسد استان هرمزگان با ۶۰ درصد ختنه زنان، بالاترین میزان ختنه را دارد.¹⁹⁴

خانواده ها در ایران معمولاً ختنه را به خاطر کنترل میل جنسی دختر قبل از ازدواج، انجام می دهند. با این حال، هیچ بیمارستان، کلینیک و مطب دکتر ختنه زنان را انجام نمی دهند زیرا این کار جرم است. مطابق ماده ۶۶۴ قانون مجازات اسلامی قطع و از بین بردن هر یک از دو طرف آلت تناسلی زن، چه به طور کامل و چه جزئی، براساس قانون غیرقانونی و قابل مجازات است. علاوه بر این، در مواد ۷۰۶ و ۷۰۸ آمده است که هرگونه عملی که احتمال لذت مقاربه یا بارداری را کاهش دهد، غیرقانونی است.¹⁹⁵ در نتیجه، این کار معمولاً توسط دایه ها و پرستارانی انجام می

اجتماعی منتشر شده است. در برخی از این فیلم‌ها، عاملان حملات خشن توسط نیروهای پلیس حمایت شده‌اند. لازم به ذکر است که هیچ تعریف حقوقی مورد توافق در مورد حجاب «مناسب» وجود ندارد، که این امر دست سرکوبگران را برای اعمال تفسیرهای خودسرانه باز می‌گذارد.

در مهر ۱۳۹۳، پس از چندین اظهارنظر عمومی از سوی مقامات مذهبی و نیروهای بسیج مبنی بر لزوم مبارزه با تعداد فزاینده زنان با حجاب نامناسب، چندین مورد از اسید پاشی بر زنان در شهر اصفهان - در بخش مرکزی ایران - مشاهده شد.²⁰² در حالی که حملات علیه چهار زن به طور رسمی تأیید شد، برخی گزارش‌های تأیید نشده تعداد قربانیان را ۱۴، ۱۸ یا حتی ۲۰ نفر اعلام کردند.²⁰³ حداقل یک زن در اثر اسید پاشی درگذشت و زن دیگری دید یک چشم خود را از دست داد.²⁰⁴ در حالی که بسیاری از ایرانیان معتقدند که این حملات توسط افراد خودسر اسلامی به ویژه انصار حزب الله انجام شده است. مسئولان ایرانی این اتهامات را تکذیب کرده‌اند.²⁰⁵ دولت همچنین اقدام به سرکوب پوشش رسانه‌ای این حملات کرده و روزنامه نگارانی که این وقایع را گزارش دادند، دستگیر کرد.²⁰⁶ در زمان نوشتن این گزارش، عاملان هنوز شناسایی نشده‌اند، امری که این باور را در بین بسیاری تقویت می‌کند که آن افراد در حمایت نیروی انتظامی و قوه قضاییه بوده‌اند.

پلیس همچنین زنانی را که حجاب نامناسب دارند، از جمله هنگامی که داخل اتومبیل‌های خود هستند، متوقف می‌کند. ماده ۵ قانون ۱۳۹۴ امر به معروف و نهی از منکر صراحتاً بیان می‌کند که «مناطق که برای عموم قابل مشاهده است»، از جمله خودروها، فضاهای خصوصی محسوب نمی‌شوند و بنابراین تحت مداخله قرار می‌گیرند. رئیس پلیس راهنمایی و رانندگی ایران اعلام کرد که از ماه اردیبهشت تا آذر ۱۳۹۴ با بیش از ۴۰۰۰۰ مورد «بد حجاب» برخورد کرده‌اند که بیشتر آنها با ضبط وسیله نقلیه زنان بوده است.²⁰⁷ در فروردین ۱۳۹۵، رئیس نیروی انتظامی در تهران از استخدام ۷۰۰۰ افسر پلیس مخفی دیگر برای اجرای حجاب و «رفتار مناسب اسلامی» خبر داد.²⁰⁸

دانشجویان زن دانشگاه نیز قربانی بد رفتاری‌های خشونت آمیز توسط نیروهای پلیس امنیت اخلاقی شده‌اند. ویدئویی

حبس از ده روز تا دو ماه و یا از پنجاه هزار تا پانصد هزار ریال جزای نقدی محکوم خواهند شد. حجاب اجباری نه تنها نقض آزادی بیان زنان بلکه آزادی دین یا عقیده است، زیرا برای زنان متعلق به اقلیت‌های مذهبی نیز اجباری است.

نهادهای مختلفی وظیفه نظارت بر حفظ پوشش اسلامی و سایر معیارهای رفتاری قابل انتظار از زنان را بر عهده دارند. مطابق ماده ۲۹ قانون آیین دادرسی کیفری (مصوب سال ۱۳۹۲) مأمورین آموزش دیده و واجد شرایط نیروهای بسیج، ضابط دادگستری با قدرت دستگیری و انجام وظایف پلیس قضایی به حساب می‌آیند. گشت ارشاد، انصار حزب الله و پلیس امنیت اخلاقی از جمله سایر نهادهایی هستند که با «بد حجابی» برخورد می‌کنند. برخی از شهروندان نیز به طور کلامی در وسایل حمل و نقل عمومی و خیابان‌ها به زنانی که حجاب مورد قبول حکومت را رعایت نمی‌کنند، حمله می‌کنند.²⁰⁰

در سال ۱۳۹۳، مجلس شورای اسلامی قانون حمایت از افراد درگیر در امر به معروف و نهی از منکر را تصویب و اعلام کرد. ماده ۱۷ به کلیه اعضای بسیج اجازه می‌دهد تا به طور شفاهی امر به معروف و نهی از منکر کنند که این امر اساساً مشروعیت دادن به سیستم اجرای عدالت خودسرانه است. مطابق این قانون، هیچ شخص حقیقی یا حقوقی حق ندارد جلوی امر به معروف و نهی از منکر را بگیرد و در صورت بروز درگیری، مجازات شدیدی نسبت به افرادی که آن را انجام داده‌اند اعمال می‌شود. این قانون در عین حال که شهروندان را ترغیب می‌کند که قلباً، کلاماً، کتبا و عملاً امر به معروف و نهی از منکر کنند، کلاً در مورد اینکه امر به معروف و نهی از منکر چیست، مبهم است. در ۸ مرداد ۱۳۹۴، روحانی نامه‌ای به رهبری نوشت که از او خواست تا اجرای قانون را متوقف کند تا اینکه دولت وی بتواند آن را بررسی کند. صادق آملی لاریجانی، رئیس پیشین قوه قضاییه، این قانون را «ضد قانون اساسی» خوانده است.²⁰¹

در سالهای اخیر، نیروهای امنیتی با مردم معترض به حجاب اجباری و زنانی که به اصطلاح بد حجاب هستند، بد رفتار کرده‌اند. فیلم‌ها و تصاویر بی شماری از برخوردهای خشونت آمیز میان مأمورین گشت ارشاد و زنانی که به اصطلاح «بد حجاب» هستند در شبکه‌های

اجتماعی به طور گسترده پخش شد، یک افسر پلیس امنیت اخلاقی متعلق به گشت ارشاد از اسلحه جهت تهدید شهروندان جمع شده برای کمک به فرار زنی که به دلیل حجاب نامناسب دستگیر شده بود، استفاده کرد. این امر نشان از تمایل بی سابقه ای از خشونت مسلحانه برای اجرای قانون حجاب اجباری بود.²¹⁰

که در مهر ۱۳۹۷ توسط دانشجویان واحد سوهانک دانشگاه آزاد تهران تهیه و منتشر شد، نشان داد که ماشین پلیس یک دانشجوی زن معترض به حجاب اجباری را زیر گرفت.²⁰⁹ در واکنش به این خبر مسئولین گفتند که پلیس همچنان به شدت با رفتارهای ناقض ارزش های اجتماعی برخورد می کند. در بهمن ۱۳۹۸، در یک ویدئوی دیگر که در شبکه های

توصیه ها

به دولت جمهوری اسلامی ایران:

کلی

- مشارکت در فرایند بررسی داوطلبانه ملی و ارائه گزارش از تلاش های برنامه ریزی شده برای دستیابی به هدف توسعه پایدار ۵ (برابری جنسیتی و توانمندسازی همه زنان و دختران).

- آغاز کارزارهای آموزشی و آگاهی بخشی جهت تاکید بر نقش های مهمی که زنان در سیاست، جامعه و اقتصاد بازی می کنند و مبارزه با کلیشه ها.
- همکاری با زنان مدافع حقوق بشر و سازمان های جامعه مدنی در طراحی سیاست هایی برای حمایت از پیشرفت و توانمندسازی زنان.

حوزه حقوقی و قضایی

- حذف مقررات قانون مجازات ایران که بین زن و مرد تبعیض قائل می شود یا برای جرایم ارتكابی توسط مردان معافیت قائل می شود.
- رعایت حق دادرسی، از جمله دسترسی به وکیل برای کلیه زنانی که در سیستم قضایی ایران با اتهامات کیفری روبرو هستند.
- حذف الزام اخذ اجازه زنان و دختران ایرانی از سرپرست مرد برای داشتن حقوق اساسی از جمله حق مسافرت و حق ازدواج.

تعهدات بین المللی

- الحاق به کنوانسیون رفع همه اشکال تبعیض علیه زنان بدون هیچگونه حق شرط.
- اجازه ورود به گزارشگر ویژه سازمان ملل در مورد وضعیت حقوق بشر در جمهوری اسلامی ایران و پاسخ به درخواست بازدید گروه کاری سازمان ملل در مورد تبعیض علیه زنان در قانون و در عمل.
- اتخاذ یک برنامه عمل برای پیاده سازی توصیه های بسیاری در مورد حقوق زنان و دختران که ایران از نهادهای معاهده ای سازمان ملل، روندهای ویژه، دبیرکل سازمان ملل و بررسی دوره ای جهانی دریافت کرده است.
- استفاده از بررسی ادواری جهانی پیش رو در نوامبر ۲۰۱۹ به عنوان فرصتی برای قبول تعهدات بیشتر در این زمینه، از جمله پذیرش توصیه ها در مورد حقوق زنان و دختران بدون هیچ گونه شرط، مطابق با تعهدات بین المللی خود در مورد حقوق بشر.

زنان مدافع حقوق بشر

- تضمین حق آزادی عقیده، بیان و اجتماع و توقف دستگیری زنانی که به طور صلح آمیز از حقوق بشر دفاع می کنند.
- احترام به حق دادرسی عادلانه، از جمله با فراهم کردن دسترسی آزاد به وکیل به انتخاب خود در دوران بازداشت قبل از محاکمه و کلیه مراحل تحقیقات کیفری، محاکمه و تجدید نظر.
- آزادی فوری تمام افرادی که صرفاً به دلیل اعتراض مسالمت آمیز و دفاع از حقوق بشر زنان زندانی هستند.
- حصول اطمینان از اینکه با همه افراد تحت بازداشت طبق معیارهای بین المللی رفتار می شود، و شرایط بهداشتی و در

خشونت علیه زنان

- تصویب قانون جامع خشونت خانگی حاوی تعریف روشن از خشونت خانگی (از جمله تجاوز در بستر زناشویی)، تعیین مجازات مناسب برای مرتکبان و ارائه خدمات پشتیبانی برای بازماندگان.
- انجام اقدامات عملی برای پایان دادن به ختنه زنان در جوامعی که در آن این عمل گسترده است، از جمله از طریق فعالیت های آموزشی و آگاهی بخشی، و اطمینان از محاکمه مرتکبان.
- تحقیق در مورد رفتار نیروهای پلیس، بسیج و سایر مؤسسات و نهادهای دولتی در تعاملاتشان با زنان و انجام اصلاحات و همچنین تحقیقات و پیگرد قانونی در جایی که به نظر می رسد ماموران به طور غیرقانونی عمل کرده اند.
- شناسایی و محاکمه عادلانه مرتکبان خشونت علیه زنان مطابق قانون و معیارهای بین المللی.

به کشورهای عضو سازمان ملل:

- ارائه توصیه های مفصل و خاص در مورد حقوق زنان و دختران هنگام بررسی دوره ای جهانی ایران در نوامبر ۲۰۱۹.
- کشورهایایی که در دوره های قبلی بررسی دوره ای جهانی، توصیه هایی در مورد حقوق زنان و دختران به ایران ارائه داده اند، این توصیه ها را در سطح دو جانبه دنبال کرده و خواستار اجرای کامل آنها شوند.
- کشورهایایی که گفتگوی دوجانبه حقوق بشری با ایران برقرار کرده اند، اصلاح حقوق زنان را در خواست های اصلاحات قانونی و سیاسی در اولویت قرار دهند.
- از تجدید گزارشگر ویژه سازمان ملل در مورد وضعیت حقوق بشر در جمهوری اسلامی ایران حمایت کنند.

شان آنها، دسترسی به معالجه پزشکی و حق ملاقات خانوادگی و مرخصی برای آنها تضمین شود.

مشارکت سیاسی، آموزش و اشتغال

- بهبود تعادل جنسیتی در توزیع پست های خدمات مدنی، وزارتخانه ها و سایر مناسب سیاسی عالی رتبه.
- بهبود امکانات آموزشی در مناطق روستایی و طراحی اقداماتی برای رفع موانع اجتماعی و اقتصادی حضور دختران در مدرسه.
- معرفی سیاست هایی برای تشویق توانمندسازی اقتصادی زنان و مشارکت در نیروی کار، با توجه به نیازهای زنان روستایی و زنان متعلق به اقلیت های مذهبی و قومی.
- برداشتن محدودیت در مورد انواع مشاغل که زنان می توانند به دست آورند، از جمله حذف اجازه شوهر.
- حصول اطمینان از مجازات مناسب برای کارفرمایانی که علیه زنان تبعیض قائل می شوند.

قانون احوال شخصیه، ازدواج و تابعیت

- تصویب قوانینی برای بالا بردن حداقل سن قانونی برای ازدواج و تعیین مجازات برای کسانی که ازدواج کودکان را تسهیل می کنند.
- حصول اطمینان از اینکه کلیه قوانین احوال شخصیه تصویب شده و قابل اجرا در ایران، موازین حقوق بشر را رعایت کرده و هیچگونه تبعیضی در مورد زنان، از جمله زنان متعلق به اقلیت های مذهبی و قومی قائل نمی شوند.
- اصلاح قانون مدنی تا زنان ایرانی بتوانند تابعیت خود را به فرزندان شان منتقل کنند، و تسهیل روشهایی که فرزندان در معرض خطر بی تابعیت شدن بتوانند به آسانی مدارکشان را به دست آورند.
- در طول کنفرانس جهانی در مورد بی تابعیتی که توسط کمیسیون عالی حقوق بشر در اکتبر ۲۰۱۹ برگزار می شود، متعهد شوند که از بی تابعیت شدن در ایران، از جمله با اجازه دادن به زنان برای انتقال تابعیت خود به فرزندان شان، جلوگیری می کنند.
- پیروی کامل از مفاد کنوانسیون حقوق کودک، از جمله با برداشتن حق شرط موجود.

منابع

- 1 مقدم، و.م و حقیقت جو، زنان و رهبری سیاسی در یک بستر استبدادی: مطالعه موردی مجلس ششم در جمهوری اسلامی ایران، سیاست و جنسیت، ۱۲، ۲۰۱۵، صفحه ۱۸۳.
- 2 فرزانه، د.، فیک قدم به جلو، دو قدم عقب: تاریخچه مختصر تبعیض قانونی علیه زنان در ایران و نقض حقوق بین الملل بشر؟، بررسی سالانه حقوق بین الملل و تطبیقی، ۲۰، ۱، ۲۰۱۴.
- 3 متقی، س.، رابطه تاریخی بین تحصیل و فعالیت های زنان در ایران، زنان آسیایی، ۳۱، ۱، ۲۰۱۶، صفحات ۳-۲۷.
- 4 «سیاست اسلامی، حقوق بشر و ادعای زنان برای برابری در ایران»، فصلنامه جهان سوم ۲۷(۷)، ۲۰۰۵، صفحات ۱۲۲۳-۱۲۳۷.
- 5 شمس، الف.، «دینداری انقلابی و دسترسی زنان به آموزش عالی در جمهوری اسلامی ایران»، مجله مطالعات زنان خاورمیانه، ۱۲، ۱، ۲۰۱۵، صفحات ۱۲۵-۱۳۸.
- 6 همان.
- 7 فتحی، م.، دکتر شدن در ایران: شکل گرفتن شخصیت طبقه ای و جنسیتی، جنسیت و آموزش ۳۰، ۱، ۲۰۱۸، صفحات ۶۹-۷۳.
- 8 دیده بان حقوق بشر، یک کلاب مردانه است: تبعیض علیه زنان در بازار کار ایران، می ۲۰۱۷.
- 9 رجالی، س.، شکاف های جنسیتی در ایران: مشارکت محدود زنان تحصیل کرده در نیروی کار، مجله مسائل عمومی و بین المللی، شماره ۲۷، ۲۰۱۵، صفحات ۹۷-۱۴۴.
- 10 همان.
- 11 جمهوری اسلامی ایران، منشور حقوق شهروندی، ۱۳۹۶، ماده ۳، ۱۱، ۶۴ و ۸۳.
- 12 دیده بان حقوق بشر، ایران: مجلس قانون تابعیت را تصویب کرد، ۲ خرداد ۱۳۹۸.
- 13 بی بی سی، روحانی خواستار حقوق برابر برای زنان شد، ۳۱ فروردین ۱۳۹۳.
- 14 توحیدی، ن.، «حقوق زن و جنبش فمینیستی در ایران»، سور-مجله بین المللی حقوق بشر، ۴ دی ۱۳۹۶.
- 15 جمهوری اسلامی ایران، قانون مجازات اسلامی، ۲۰۱۳، ماده ۱۴۷.
- 16 همان، ماده ۱۷.
- 17 همان.
- 18 عصر ایران، رای دیوان عالی کشور: برابری دیه زن و مرد، ۱۰ تیر ۱۳۹۸، <https://bit.ly/2K6XPaQ>.
- 19 ارتباط ایمیلی با یک مدافع حقوق بشری ایرانی، تیر ۱۳۹۸.
- 20 جمهوری اسلامی ایران، قانون مجازات اسلامی، کتاب پنجم، ۱۹۹۵، ماده ۵۳۰.
- 21 جمهوری اسلامی ایران، قانون مجازات اسلامی، ماده ۳۰۱.
- 22 گروه بین المللی حقوق اقلیت ها، مرکز حامیان حقوق بشر و مرکز آشتی برای حفظ حقوق غیرنظامیان، حقوق انکار شده: نقض حقوق اقلیت های قومی و مذهبی در ایران، مارچ ۲۰۱۸، صفحه ۱۳.
- 23 قانون آیین دادرسی مدنی، ماده ۲۳۰.
- 24 همان.
- 25 سبحانی، ح.، حسینی، الف و روشن، م.، شهادت زن در قانون مجازات، خبرگزاری فارس، ۷ شهریور ۱۳۹۸، <https://bit.ly/2YzVfn7>
- 26 جمهوری اسلامی ایران، قانون شرایط انتخاب قضات دادگستری، ۱۹۸۲.
- 27 جمهوری اسلامی ایران، قانون الحاق پنج تبصره به قانون شرایط انتخاب قضات دادگستری، ۱۹۸۶ و خبر آن لاین، شرایط قاضی شدن زنان، ۵ مهر ۱۳۹۳، <https://bit.ly/2SQbKWL>
- 28 اولین قاضی زن ایران از تجاربتش صحبت می کند، IFP News، ۱ دی ۱۳۹۷ (نکته: سیستم قضایی ایران معمولاً اصطلاح قضات زن را برای اشاره به زنانی که به عنوان مشاور قضات و معاون قضایی و دادیار خدمت می کنند به کار می برد).
- 29 مرانلو، س.، دسترسی زنان به عدالت و توانمندی حقوقی، انتشارات دانشگاه کمبریج، ۲۰۱۴، صفحه ۱۳۶.
- 30 زنان مدافع حقوق بشر (WHRD) شامل فزنانی هستند که برای ارتقاء یا حمایت از حقوق بشر فعالیت می کنند و کلیه افرادی که از حقوق بشر زنان دفاع کرده یا در راستای برابری جنسیتی کار می کنند. دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر (OHCHR)، فزنان مدافع حقوق بشر، بدون تاریخ، قابل دسترسی در <https://bit.ly/2MnGJbb>
- 31 علی کرمی، ل.، زنان ایرانی مدافع حقوق بشر: چالش ها و موقعیت ها، اپن دموکراسی، ۲۵ فروردین ۱۳۹۴.
- 32 جمهوری اسلامی ایران، قانون آیین دادرسی کیفری (اصلاحی) ۲۰۱۶، ماده ۴۸.
- 33 هرانا، گزارش سالانه وضعیت حقوق بشر در ایران، ۲۸ دسامبر ۲۰۱۸، <https://bit.ly/2LVHh9k>
- 34 کمپین بین المللی حقوق بشر در ایران، داخل بند زنان: بد رفتاری با زندانیان سیاسی زن در زندان اوین، جون ۲۰۱۵، صفحات ۵-۷.
- 35 همان، صفحات ۷، ۱۸-۲۵.
- 36 عفو بین الملل، ایران: دهها زن مورد بد رفتاری قرار گرفته و در معرض زندان طویل المدت برای اعتراض مسالمت آمیز به حجاب هستند، ۲۵ فوریه ۲۰۱۸.
- 37 RFERL، خامنه ادعا کرد که دشمنان ایران در پشت حجاب هستند، ۹ مارس ۲۰۱۸.
- 38 هرانا، گزارش سالانه وضعیت حقوق بشر در ایران، ۲۸ دسامبر ۲۰۱۸، <https://bit.ly/2LVHh9k>، صفحه ۳۴
- 39 هرانا، محکومیت ویدا موحد اولین دختر خیابان انقلاب به یکسال حبس، ۱۴ اپریل ۲۰۱۹، <https://bit.ly/2Zu1BSt>
- 40 وحدت، الف.، زنان ایرانی با ۱۰ سال حبس برای به اشتراک گذاشتن ویدیوهای برداشتن حجابشان هستند، تلگراف، ۲۹ جولای ۲۰۱۹.
- 41 رادیو زمانه، نجمه واحدی آزاد شد، ۵ نوامبر ۲۰۱۸، <https://bit.ly/316y41c>
- 42 کمپین حقوق بشر در ایران، سه مدافع حقوق زن باید فوراً آزاد شوند، ۱۱ سپتامبر ۲۰۱۸.

- 43 کمپین حقوق بشر در ایران، مجازات شدید برای وکیل حقوق بشری تهدیدی بر فعالیت های مدنی است، ۲۰ مارس ۲۰۱۹. همان.
- 44 همان.
- 45 کمپین حقوق بشر در ایران، نامه سرگشاده از اوین: نرگس محمدی از دادستان تهران خواست که منع درمان پزشکی او را متوقف کند، ۲۰ دسامبر ۲۰۱۸.
- 46 کمپین حقوق بشر در ایران، ایران نرگس محمدی را فوراً برای درمان آزاد کند، ۷ جون ۲۰۱۹.
- 47 فرزانه، د.، فیک قدم به جلو، دو قدم عقب: تاریخچه مختصر تبعیض قانونی علیه زنان در ایران و نقض حقوق بین الملل بشری، بررسی سالانه حقوق بین الملل و تطبیقی، ۲۰، ۱، ۲۰۱۴.
- 48 خبرگزاری مشرق، اعلام شرایط و معیارهای رجال سیاسی و مذهبی برای انتخابات ریاست جمهوری، ۲۵ اسفند ۱۳۹۵، <https://bit.ly/2YbJq7f>
- 49 بی بی سی فارسی، انتخابات ریاست جمهوری: همه زنانی که ثبت نام کردند، ۲۵ فروردین ۱۳۹۵، <https://bbc.in/2OCHOPO>
- 50 مجمع عمومی سازمان ملل، گزارش گزارشگر ویژه وضعیت حقوق بشر در ایران، A/HRC/31/69، ۲۵ می ۲۰۱۵.
- 51 شورای حقوق بشر، گزارش گزارشگر ویژه وضعیت حقوق بشر در ایران، A/HRC/31/69، ۶ مارس ۲۰۱۸، پاراگراف ۵۲.
- 52 شفقنا خبرگزاری بین المللی شیعه، معصومه ابتکار در گفتگو با شفقنا: حضور زنان در پست های مدیریتی ۱۷ درصد رشد داشته است
- 53 باشگاه خبرنگاران جوان، آخرین اخبار از بکارگیری بانوان در مشاغل دولتی، ۵ جون ۲۰۱۹، <https://bit.ly/2Yw0og2>
- 54 کمپین حقوق بشر در ایران، درخواست اجتماع از حضور زنان در دولت غیرقابل توقف است، ۲۲ مارچ ۲۰۱۵.
- 55 خبر آن لاین، مجلس دهم رکورد تعداد نمایندگان زن را شکست/ ۱۷ نماینده زن و جای خالی «مینو خالقی»/ جدول اسامی نمایندگان، ۱۱ اردیبهشت ۱۳۹۶، <https://bit.ly/2ZlhoCN>.
- 56 مقدم، وم و حقیقت جو، زنان و رهبری سیاسی در یک بستر استبدادی: مطالعه موردی مجلس ششم در جمهوری اسلامی ایران، سیاست و جنسیت، ۱۲، ۲۰۱۵، صفحه ۱۸۳.
- 57 خبرگزاری جمهوری اسلامی، طرح اختصاص سهمیه ورود زنان به مجلس در حال تدوین است، ۲ تیر ۱۳۹۷، <https://bit.ly/311BJgU>
- 58 ایران اینترنشنال، مخالفت مجلس با اختصاص سهمیه زنان در لیست های انتخاباتی، ۲۷ فروردین ۱۳۹۸، <https://bit.ly/2Yga8f6>
- 59 کمپین حقوق بشر در ایران، ناهید توسلی، صرف حضور زنان در انتخابات نشان دهنده دست یافتن به حقوق برابر نیست، ۲۹ فروردین ۱۳۹۵، <https://bit.ly/2ZkUrQj>
- 60 تأثیر بر ایران، حقوق زن در ایران، فوریه ۲۰۱۸.
- 61 سهم زنان در شورای پنجم شهرها در سی و یک استان ایران، عرصه سوم، ۱۰ آبان ۱۳۹۵، <https://bit.ly/2Kg8Gzg>
- 62 بی بی سی فارسی، دور پنجم شوراها: چه زنانی به ریاست رسیدند؟، ۴ شهریور ۱۳۹۵، <https://bbc.in/2ZolgD6>
- 63 دیده بان حقوق بشر، مارس ۲۰۱۷.
- 64 مرکز حقوق بشر در ایران، مدافعان حقوق از روحانی خواستار انتصاب زنان در کابینه شدند، ۱۱ جولای ۲۰۱۷.
- 65 دوانچی، الف.، افزایش تعداد ثبت نام زنان در شوراها به چه معنی است؟، بی بی سی فارسی، ۱۴ فروردین ۱۳۹۵، <https://bbc.in/2Yel6I7>
- 66 دوستدار، ن.، زنان و انتخابات شوراها: نبرد در شهرهای ضد زن، رادیو زمانه، ۹ فروردین ۱۳۹۵، <https://bit.ly/313xqS9>
- 67 ناصری، م.، انتخابات شورای شهر: زنی تنها در میان مردان، بی بی سی فارسی، ۲۴ اردیبهشت ۱۳۹۵، <https://bbc.in/2ykjsPJ>
- 68 شبکه یلدا برای مشارکت زنان، اوضاع شورای شهر شهرکرد: شعارم حقوق زنان با حضور زنان بود، <https://bit.ly/2SPDDhP>
- 69 ناصری، م.، انتخابات شورای شهر: زنی تنها در میان مردان، بی بی سی فارسی، ۲۴ اردیبهشت ۱۳۹۵، <https://bbc.in/2ykjsPJ>
- 70 بی بی سی فارسی، ریاست هفت زن ایرانی بر شوراها، شهر، ۱۵ شهریور ۱۳۹۶، <https://bbc.in/2KbJwC5>
- 71 باشگاه خبرنگاران جوان، ماجرای مینو خالقی: اختلافات بر سر چیست؟ پاسخ به ده پرسش، ۱۹ اردیبهشت ۱۳۹۶، <https://bit.ly/313lmzd>
- 72 قجار، الف.، محمود صادقی در صحن، مینو خالقی پشت در: مجلس و سالی که گذشت، بی بی سی فارسی، ۱ فروردین ۱۳۹۵، <https://bbc.in/2Ygq0Oz>
- 73 بی بی سی فارسی، شورای نگهبان: دلیل رد صلاحیت مینو خالقی دست دادن با مردان بود، ۷ آذر ۱۳۹۷، <https://bbc.in/2Ywk2Zk>
- 74 بی بی سی فارسی، انتخابات میان دوره ای مجلس: کرسی مینو خالقی به نامزد اصول گرا رسید، ۳۱ اردیبهشت ۱۳۹۵، <https://bbc.in/2Zg3X7b>
- 75 همان
- 76 قاضی، ف.، پروانه سلحشور و هاجر چنارانی: دو زن نمائیده از حزب سیاسی مخالف، بی بی سی فارسی، ۱۵ شهریور ۱۳۹۷، <https://bbc.in/2Yvv4Kq>
- 77 ایران اینترنشنال، به یزدان که گر ما خرد داشتیم، کجا این سرانجام بد داشتیم، ۱۵ شهریور ۱۳۹۷، <https://bit.ly/2SRXFrO>
- 78 همان.
- 79 ایران آن لاین، حمله و قیحانه کیهان به پروانه سلحشوری/ صنایع موشکی نبود به عنوان برده به شیوخ عیاش آل سعود فروخته می شدند، ۱۶ شهریور ۱۳۹۷، <https://bit.ly/2YwtcAM>
- 80 خبرگزاری نامه، روایت پروانه سلحشوری از نطق جنجالی اش در مجلس/ یکی از اصولگرایان گفت فرح پهلوی هم اگر ضد نظام حرف می زد مشابه تو حرف می زد، ۱۷ شهریور ۱۳۹۷، <https://bit.ly/2K5QDgk>
- 81 خبرگزاری تابناک، پروانه سلحشوری: بعضی ها می گویند که تو مهدورالدمی، ۱۹ شهریور ۱۳۹۷، <https://bit.ly/2YyPFBt>

- 82 خبرگزاری دانشجویان ایران، از میزان توهین های جنسی به زنان نماینده شوکه ایم، ۱۷ شهریور ۱۳۹۷، <https://bit.ly/2YvhMgM>
- 83 قاضی، ف. پروانه سلحشور و هاجر چنارانی؛ دو زن نماینده از حزب سیاسی مخالف، بی بی سی فارسی، ۱۵ شهریور ۱۳۹۷، <https://bbc.in/2Yvv4Kq>
- 84 IMF، جمهوری اسلامی ایران، موضوعات انتخاب شده، گزارش کشورها شماره ۱۸/۹۴، مارچ ۲۰۱۸.
- 85 مرکز آمار ایران، نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۶، می/جون ۲۰۱۸، <https://bit.ly/2MsGQm8>
- 86 یگانه، ب.، سهمیه بندی جنسیتی دانشگاه: نمونه دیگری از تبعیض جنسیتی، رادیو فردا، ۲۷ فوریه ۲۰۰۸، <https://bit.ly/2MqIHb7>
- 87 مرکز آمار ایران، ذکر شده در بالا.
- 88 فتحی، م.، دکتر شدن زن ها در ایران: شکل گیری خود طبقه و جنسیت زده، جنسیت و آموزش ۳۰، ۱، ۲۰۱۸، صفحات ۶۹-۷۳.
- 89 خبرگزاری مهر، حذف پذیرش دختران از ۷۷ رشته در ۳۵ دانشگاه/مهندسی رکورد حذف است، ۱۵ مرداد ۱۳۹۱، <https://bit.ly/2YfDM44>
- 90 روزنامه اعتماد، کم رنگ شدن سهمیه جنسیتی دانشگاهها، ۱۸ مرداد ۱۳۹۳، <https://bit.ly/316XR9H>
- 91 روزنامه اعتماد، زنان محدودیتی در انتخاب رشته های دانشگاهی ندارند، ۶ مرداد ۱۳۹۴، <https://bit.ly/2kqCpgo>
- 92 رادیو زمانه، سهمیه بندی در کنکور: تبعیض در آموزش، بی اعتباری دانشگاهها، ۷ تیر ۱۳۹۷، <https://bit.ly/2M1jxAY>
- 93 صالحی اصفهانی، د.، آیا زنان ایرانی بیش از حد تحصیل کرده هستند؟ موسسه بروکینگ، ۶ مارس ۲۰۰۸.
- 94 سازمان سنجش آموزش کشور، راهنمای انتخاب رشته آزمون سراسری ۱۳۹۷، رشته ریاضی و فنی، <https://bit.ly/2GB5hu8>
- 95 آیین نامه گزینش اخلاقی داوطلبان ورود به دانشگاهها، <https://bit.ly/2GAyu8A>
- 96 جامعه بین المللی بهایی، مطابقت ایران با کنوانسیون حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، مارس ۲۰۱۲، صفحه ۱۳.
- 97 جامعه بین المللی بهایی، اطلاعات وضعیت کودکان بهایی در ایران: جلسه ۷۱ کمیته حقوق کودک، دسامبر ۲۰۱۶، صفحه ۴.
- 98 مرکز آمار ایران.
- 99 خبرگزاری فردا، آخرین آمار ترک تحصیل دانش آموزان دختر، ۲۶ جون ۲۰۱۸، <https://bit.ly/334rdHt>
- 100 گروه حقوق اقلیت ها، ذکر شده در بالا، صفحه ۳۲
- 101 مردم و نهادهای نمایندگی نشده، گزارش جایگزین داده شده به کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی سازمان ملل در طی ۴۹ جلسه گروه کاری.
- 102 همان، صفحه ۱۷.
- 103 فرم جهانی اقتصاد، گزارش اختلاف جنسیتی ۲۰۱۷، صفحه ۱۱.
- 104 بانک جهانی، زنان، بیزینس و قانون ۲۰۱۹، یک دهه رفرم، می ۲۰۱۹، صفحه ۹.
- 105 مرکز آمار ایران، نتیجه آمارگیری نیروی کار، پاییز ۱۳۹۵، <https://bit.ly/330NG8t>
- 106 مجمع عمومی سازمان ملل، گزارش گزارشگر وضعیت حقوق بشر در ایران، A/69/356، ۲۷ آگوست ۲۰۱۴.
- 107 IMF، جمهوری اسلامی ایران، موضوعات انتخاب شده، گزارش کشورها شماره ۱۸/۹۴، مارچ ۲۰۱۸
- 108 مرکز آمار ایران، نتیجه آمارگیری نیروی کار، پاییز ۱۳۹۵، <https://bit.ly/330NG8t>
- 109 مقدم، ف.، کم ارزش بودن کار زنان در ایران، مطالعات ایرانی ۴۲، ۱، فوریه ۲۰۰۹، صفحات ۸۱-۹۶.
- 110 مجبوری، م.، بر خلاف باد: مشارکت نیروی کار زنان و بی ثباتی اقتصاد در ایران، اقتصاد فمینیستی ۲۲، ۴، اپریل ۲۰۱۵، صفحات ۳۱-۶۳.
- 111 مقدم، و.م. و حقیقت جو، زنان و رهبری سیاسی در یک بستر استبدادی: مطالعه موردی مجلس ششم در جمهوری اسلامی ایران، سیاست و جنسیت، ۱۲، ۲۰۱۵، صفحه ۱۸۳.
- 112 جمهوری اسلامی ایران، قانون کار، ۱۹۹۰، ماده های ۵ و ۷.
- 113 گزارش گزارشگر وضعیت حقوق بشر در ایران، ۱۴ آگوست ۲۰۱۷، پاراگراف ۸۷.
- 114 مرکز حقوق بشر در ایران، تفکیک جنسیتی در ایران: زنان از کارهای بیشتری ممنوع می شوند، ۴ سپتامبر ۲۰۱۴.
- 115 مرکز حقوق بشر در ایران، بد شدن شرایط در ایران جلب توجه می کند، ۱۵ اپریل ۲۰۱۵.
- 116 تاثیر بر ایران، حقوق زن در ایران، فوریه ۲۰۱۸.
- 117 مرکز آمار ایران، نتیجه آمارگیری نیروی کار، پاییز ۱۳۹۵، <https://bit.ly/330NG8t>
- 118 گروه بین المللی حقوق اقلیت ها، مرکز حامیان حقوق بشر و مرکز آشتی برای حفظ حقوق غیرنظامیان، حقوق انکار شده: نقض حقوق اقلیت های قومی و مذهبی در ایران، مارچ ۲۰۱۸، صفحه ۳۴.
- 119 دیده بان حقوق بشر، مارس ۲۰۱۷.
- 120 رضایی-رشتی، ج.م.، سیاست تفکیک جنسیتی و دسترسی زنان به آموزش عالی در جمهوری اسلامی: تعامل سرکوب و مقاومت، جنسیت و آموزش ۲۷، ۶، صفحات ۴۵۹-۴۸۵.
- 121 رجالی، س.، شکاف های جنسیتی در ایران: مشارکت محدود زنان تحصیل کرده در نیروی کار، مجله مسائل عمومی و بین المللی، شماره ۲۷، ۲۰۱۵، صفحات ۹۷-۱۴۴.
- 122 همان.
- 123 قانون مدنی، ۱۹۲۸، ماده ۱۱۷.
- 124 دیده بان حقوق بشر، مارس ۲۰۱۷.
- 125 همان.
- 126 همان.
- 127 دیده بان حقوق بشر، مارس ۲۰۱۷.
- 128 خبرگزاری عصر ایران، مولاردی: طرح اصلاح گذرنامه برای خروج زنان از کشور در مجلس بررسی می شود، ۵ مرداد ۱۳۹۵، <https://bit.ly/330XCyC>
- 129 قجر، ذکر شده در بالا.
- 130 خبرگزاری تابناک، شکایت از اخراج زنان به دلیل مرخصی زایمان، ۴ خرداد ۱۳۹۳، <https://bit.ly/2yynnUNz>
- 131 هوش ایران، مندرج در دیده بان حقوق بشر، مارچ ۲۰۱۷.
- 132 سازمان ملل متحد، ۱۴ آگوست ۲۰۱۷.
- 133 دیده بان حقوق بشر، مارچ ۲۰۱۷

- 134 حسین خواه، م.، حقوق زنان در سالی که گذشت: تلاش برای خانه نشین کردن زنان، بی بی سی فارسی، ۳ فروردین ۱۳۹۵، <https://bbc.in/2OviN5l>
- 135 مرکز حقوق بشر در ایران، قانون جدید موقعیت استخدام را کم می کند، ۱۴ جولای ۲۰۱۵.
- 136 شورای حقوق بشر، گزارش گزارشگر وضعیت حقوق بشر در ایران، A/HRC/34/65، ۱۷ مارچ ۲۰۱۷، پاراگراف ۵۷.
- 137 موسسه بی تابعیت و گنجانده شدن و کمپین جهانی برای حق تابعیت برابر، نوشته مشترک ارسال شده به ۳۴ جلسه شورای حقوق بشر، بررسی دوره ای جهانی (دوره سوم، نوامبر ۲۰۱۹): ایران، مارچ ۲۰۱۹.
- 138 خیرگزاری تابناک، مجلس در انتظار لایحه جامع دولت برای اصلاح قانون تابعیت، ۲۹ دسامبر ۲۰۱۸، <https://bit.ly/2Yy1N1F>
- 139 خیرگزاری دانشجویان ایران، شناسایی ۴۹ هزار کودک «بی شناسنامه» دارای مادر ایرانی/خدماتی که بی شناسنامه ها از دولت می گیرند، ۲۴ اکتبر ۲۰۱۸، <https://bit.ly/2YAhXeS>
- 140 خیرگزاری جمهوری اسلامی، هویت ایرانی، هدیه دولت به کودکان دو تابعیتی کشور، ۱۳ شهریور ۱۳۹۵، <https://bit.ly/2yolka2>
- 141 علی کرمی، ل.، وصیت مریم میرزاخانی؛ حل معادله ناتمام تابعیت برای فرزند مادر ایرانی، بی بی سی فارسی، ۳۰ تیر ۱۳۹۵، <https://bbc.in/2LZvS8f>
- 142 خانه ملت، اخذ تابعیت ایرانی فرزند مریم میرزاخانی در یک قدمی تصویب، ۲۷ تیر ۱۳۹۵، <https://bit.ly/312yfua>
- 143 سلامت نیوز، توقف بررسی طرح تابعیت فرزندان حاصل از ازدواج مادران ایرانی با مردان خارجی، ۲۹/۰۶/۱۳۹۵، <https://bit.ly/2Ks0rAD>
- 144 همان.
- 145 روزنامه ایران، تصویب لایحه تابعیت فرزندان دارای مادران ایرانی در انتظار رای مجلس، ۱۴ آبان ۱۳۹۷، و دفتر هیات دولت، ارسال لایحه اصلاح قانون تعیین تکلیف تابعیت فرزندان حاصل از ازدواج زنان ایرانی با مردان خارجی به مجلس شورای اسلامی، ۳۰ آبان ۱۳۹۷، <https://bit.ly/313Cxtt>
- 146 ایسنا، تایید وزارت اطلاعات شرط دریافت تابعیت فرزندان زنان ایرانی و مردان خارجی، ۲۴ تیر ۱۳۹۸، <https://www.isna.ir/news/98042412643>
- 147 دیده بان حقوق بشر، مارس ۲۰۱۷.
- 148 پروژه سانتوس، خشونت علیه زنان و جرائم ناموسی در ایران، خدمات مهاجرت فنلاند، ۲۴ جون ۲۰۱۶.
- 149 همان.
- 150 قانون مدنی ایران، ماده ۱۱۷۳.
- 151 قانون مدنی ایران، ماده های ۱۱۵۹-۱۱۷۰.
- 152 قانون مدنی ایران، ماده ۱۱۷۰.
- 153 قانون مدنی ایران، ماده ۱۱۸۰.
- 154 قانون مدنی ایران، ماده های ۱۱۱۹، ۱۱۲۹، ۱۱۳۰ و ۱۱۳۳.
- 155 مجمع عمومی سازمان ملل متحد، وضعیت حقوق بشر در جمهوری اسلامی ایران، ۳۱ آگوست ۲۰۱۶، پاراگراف ۳۲.
- 156 پروژه سانتوس، خشونت علیه زنان و جرائم ناموسی در ایران، خدمات مهاجرت فنلاند، ۲۴ جون ۲۰۱۶.
- 157 آیین نامه احوال شخصیه زرتشتیان ایران، ۱۳۸۵، ماده ۴۲، <https://bit.ly/2YwyoJi>
- 158 قوانین احوال شخصیه کلیه ایران، مرکز تحقیقات، مطالعات و مقالات آشور، <https://bit.ly/2Yjl1f8>
- 159 قانون مدنی ایران، ماده ۱۰۶۹.
- 160 قاضی، ف.، دشواری های بهایی بودن در ایران، ۳ خرداد ۱۳۹۶، بی بی سی فارسی، <https://bbc.in/2OviOK9>
- 161 شرابی، س.، ۴۰ سال تبعیض علیه بهایی ها و سنی ها، ایران وایر، ۲۲ مرداد ۱۳۹۷
- 162 قانون اجازه رعایت احوال شخصیه ایرانیان غیر شیعه در محاکم، ۳۱ تیر ۱۳۱۲، <https://bit.ly/2LNe9kt>
- 163 علی کرمی، ل.، طلاق لفظی آنی خانواده ها را در کردستان ایران از هم می پاشد، ال مانیتور، ۱۱ تیر ۱۳۹۷.
- 164 همان.
- 165 پروژه سانتوس، خشونت علیه زنان و جرائم ناموسی در ایران، خدمات مهاجرت فنلاند، ۲۴ جون ۲۰۱۶، صفحات ۱۱-۱۲.
- 166 مرکز حقوق بشر در ایران، مقامات محلی مانع مراسم ازدواج گسترده کودکان شدند، ۱۰ مارس ۲۰۱۵.
- 167 سازمان ثبت احوال کشور، سالنامه آمارهای جمعیتی ۱۳۹۵، پاییز ۱۳۹۷، <https://bit.ly/2Yzox5i>
- 168 دختران نه عروس ها، ایران، بدون تاریخ، برگرفته از <https://bit.ly/2Zu2omO>
- 169 ذکر شده توسط همه حقوق بشر برای همه در ایران، ازدواج زود هنگام و کودکان مادر در جمهوری اسلامی ایران، ۳۱ اردیبهشت ۱۳۹۵.
- 170 احمدی، ک.، بازتاب سکوت: تحقیق جامع در مورد ازدواج زود هنگام در ایران، ۱۳۹۶، صفحه ۱۳۰.
- 171 همان، صفحه ۱۲۸.
- 172 سازمان ثبت احوال کشور، ذکر شده در بالا.
- 173 ذکر شده توسط همه حقوق بشر برای همه در ایران، ازدواج زود هنگام و کودکان مادر در جمهوری اسلامی ایران، ۳۱ اردیبهشت ۱۳۹۵.
- 174 احمدی، ک.، بازتاب سکوت: تحقیق جامع در مورد ازدواج زود هنگام در ایران، ۱۳۹۶، صفحه ۹۹.
- 175 پروژه سانتوس، خشونت علیه زنان و جرائم ناموسی در ایران، خدمات مهاجرت فنلاند، ۲۴ جون ۲۰۱۶، صفحه ۱۳.
- 176 ذکر شده توسط همه حقوق بشر برای همه در ایران، ازدواج زود هنگام و کودکان مادر در جمهوری اسلامی ایران، ۳۱ اردیبهشت ۱۳۹۵.
- 177 همان.
- 178 سازمان ثبت احوال کشور، <https://bit.ly/2KkmsRQ>
- 179 مرادیان، الف.، خشونت خانگی علیه زنان مجرد و متاهل در ایران، انجمن حرفه ای دانشگاه شیکاگو، مرداد ۱۳۸۸.
- 180 باشگاه خبرنگاران جوان، نتایج طرح ملی بررسی اشکال خشونت خانگی علیه زنان گم شده است، ۸ آذر ۱۳۹۳، <https://bit.ly/2LQL088>
- 181 مرادیان، الف.، خشونت خانگی علیه زنان مجرد و متاهل در ایران، انجمن حرفه ای دانشگاه شیکاگو، مرداد ۱۳۸۸.
- 182 همان.

- 183 خبرگزاری دانشجویان ایران، نوع جدید خشونت علیه زنان / ۷۸ درصد زنان خشونت دیده دارای پدر معتاد، ۳۰ فروردین ۱۳۹۵، <https://bit.ly/31cleOd>
- 184 آقاخانی، ن.، شریفی نیا، ج.، موسوی، ی.، افتخاری، الف.، زارعی، الف.، بهرامی، ن.، مطالعه انواع خشونت خانگی ارجاع شده به پزشکی قانونی ارومیه- ایران، مجله روانپزشکی و علوم رفتاری ایران ۹، ۴، ۲۰۱۶
- 185 هما، الف.، در ایران خشونت علیه زنان در میان کردها بالا است، رودا، ۱۶ دی ۱۳۹۲.
- 186 همان.
- 187 مجمع عمومی سازمان ملل، وضعیت حقوق بشر در جمهوری اسلامی ایران، A/71/418، ۹ مهر ۱۳۹۶، پارگراف ۶۹.
- 188 پروژه سانتوس، خشونت علیه زنان و جرائم ناموسی در ایران، خدمات مهاجرت فنلاند، ۲۴ جون ۲۰۱۶، صفحه ۱۹.
- 189 اداره مهاجرت انگلستان، زنانی که از خشونت خانگی می هراسند، سیاست و اطلاعات کشور، مهر ۱۳۹۷.
- 190 خبرگزاری کار ایران، انتقال لایحه «مقابله با خشونت علیه زنان» به قم، ۲۰ مهر ۱۳۹۷، <https://bit.ly/2Ygk2gS>
- 191 خبرگزاری دانشجویان ایران، تعدادی از فعالان زن مقابل مجلس تجمع کردند، ۵ آذر ۱۳۹۷، <https://bit.ly/316I7U4>
- 192 ایران آن لاین، همسری که زندگی نمی کند اما ممنوع الخروج می کند، ۱۲ مهر ۱۳۹۴، <https://bit.ly/2youDGX>
- 193 معاونت امور زنان و خانواده ریاست جمهوری، غبار فراموشی بر چهره یک لایحه، ۲۲ دی ۱۳۹۷، <https://bit.ly/2Yh1z3>
- 194 احمدی، ک.، بازتاب سکوت: تحقیق جامع در مورد ازدواج زود هنگام در ایران، ۱۳۹۶.
- 195 قانون مجازات اسلامی ایران، ۱۳۹۳.
- 196 مصاحبه با کارشناس ختنه زنان، ۱۳۹۷.
- 197 ارتباط ایمیلی با مدافع حقوقی ایرانی، ۱۳۹۷.
- 198 مصاحبه با کارشناس ختنه زنان، ۱۳۹۷.
- 199 با شگاه خبرنگاران جوان، ۶۲ آمر به معروف و ناهی از منکر به شهادت رسیده اند، ۴ مهر ۱۳۹۵، <https://bit.ly/2GFBkca>
- 200 عفو بین الملل، بسیجی های طرفدار حکومت به زنانی که با قانون حجاب اجباری مقابله می کنند، حمله می کنند، ۲۱ اسفند ۱۳۹۷.
- 201 رادیو فردا، ۴۵۰۰ گروه «تذکر زبانی امر به معروف» تشکیل می شود، ۲۰ شهریور ۱۳۹۴، <https://bit.ly/2KgjbCY>
- 202 خبرگزاری دانشجویان ایران، زندگی قربانیان اسید پاشی اصفهان در تاریکی مطلق، ۲۶ مهر ۱۳۹۶، <https://bit.ly/2MuF4RM>
- 203 مرکز حقوق بشر در ایران، خشونت خودسرانه: اسید پاشی به زنان در ایران و حمله حکومت به حقوق زن، مارس ۲۰۱۶، صفحه ۶.
- 204 گرنت، م.، روحانی خواستار مجازات اشد برای اسید پاشان شد، نیوزویک، ۶ آبان ۱۳۹۳.
- 205 باستانی، ح.، اسیدپاشان نامرتب یا اعضای سرویس های اطلاعاتی؟، بی بی سی فارسی، ۲۸ مهر ۱۳۹۳، <https://bbc.in/2GEV289>
- 206 موحد، ن.، چرا اسید پاشی در اصفهان گرفتار شایعه شد؟ جامعه خبری تحلیلی الف، ۳۰ مهر ۱۳۹۳، <https://bit.ly/2YdW6KR>
- 207 مرکز حقوق بشر در ایران، مسئولان با شروع موج گرما مجازات شدید برای زنان بد حجاب را هشدار دادند، ۷ تیر ۱۳۹۵.
- 208 مجمع عمومی، وضعیت حقوق بشر در ایران، A/71/418، ۹ مهر ۱۳۹۶.
- 209 جسارت زنان در روبرو شدن با ماشین پلیس بحث حاکم بر حجاب در ایران است، ۸ آبان ۱۳۹۷.
- 210 اسفندیاری، ج.، تهرانی ها ماشین پلیس را برای بازداشت شدگان حجاب محاصره کردند، RFERL، ۲۹ بهمن ۱۳۹۷.

فرا تر از حجاب: تبعیض علیه زنان در ایران

به طور خلاصه

بدون روند گسترده اصلاحات در داخل کشور، زنان در ایران، حاشیه نشینی، خشونت و سرکوب را تجربه خواهند کرد. اصلاحات نه تنها باید چهارچوبهای قانونی ناعادلانه پیرامون موضوعاتی از جمله اشتغال، مشارکت سیاسی، امنیت شخصی و سایر آزادیها را در برگرد، بلکه باید به سلسله مراتب اجتماعی گسترده تر در جوامع و خانواده هایی که از تبعیض علیه زنان حمایت می کنند، بپردازد.

این گزارش امور زیر را توصیه می کند:

- تجدید نظر جامع در قوانین داخلی ایران، مطابق با معیارهای بین المللی در مورد برابری جنسیتی و سایر حقوق بشر.
- حذف مقررات کیفری که موجب تبعیض بین زن و مرد شده یا برای جرایم انجام شده توسط مردان، از جمله خشونت جسمی و جنسی معافیت قائل می شود.
- آزادی فوری کلیه زندانیانی که فقط برای اعتراض مسالمت آمیز و دفاع از حقوق بشر زنان بازداشت شده اند.
- بهبود توازن جنسیتی در توزیع پست های خدمات دولتی، مناصب وزارت و سایر پست های عالی رتبه سیاسی و همچنین دسترسی بیشتر به همه فرصت های شغلی.
- حذف کلیه مقررات تبعیض آمیز در مورد تابعیت برای اطمینان از اینکه تمام زنان ایرانی می توانند بدون در نظر گرفتن کشور مبدأ شوهرشان، حق تابعیت خود را در هنگام تولد به فرزندان خود منتقل کنند.

با وجود پیشرفت هایی در برخی زمینه ها، مانند دسترسی به تحصیل و مراقبت های بهداشتی، مشخصه حقوق بشر برای زنان در ایران همچنان نابرابری و محرومیت است. ایران یکی از تنها شش کشور عضو سازمان ملل است که کنوانسیون رفع همه اشکال تبعیض علیه زنان را امضا نکرده است، و قانون ملی آن موانع بسیاری را برای دستیابی به حقوق اساسی در زمینه هایی مانند اشتغال، ازدواج و شهروندی در بر گرفته است. این موضوعات مخصوصاً برای زنان اقلیت مطرح می شود که اغلب به دلیل هویت قومی و مذهبی خود با تبعیض چندگانه مواجه هستند.

این محدودیت ها با استناد به ارزش های ملی و تفسیر حکومت از اسلام شیعه توجیه می شوند و پیامدهای بسیار گسترده ای برای زنان در زندگی عمومی و خصوصی دارند. وضعیت شهروندی درجه دوم بودن زنان نه تنها در نمایندگی محدود آنها در سیاست و نظام قضایی کشور بلکه در خانه های آنها نیز منعکس است، چرا که مطابق قانون ریاست خانه بر عهده شوهر است. در سراسر کشور، به ویژه در مناطق دورافتاده و فقیرتر، بسیاری از زنان با الگوهای عادی اجبار، خشونت جسمی و تجاوز زناشویی - جرمی که اکنون در قوانین ایران به رسمیت شناخته نشده است، دست و پنجه نرم می کنند.

بسیاری از تلاش های مداوم برای اصلاحات در داخل ایران سرکوب شده است، نمونه آن اعتراضات اخیر زنان فعال است که شدیداً توسط حکومت سرکوب شد. در حالی که عاملان خشونت علیه زنان، از جمله پلیس، مصونیت دارند، تظاهرکنندگان مدافع پایان دادن به حجاب اجباری و موارد دیگر با حملات فیزیکی، بازداشت و تعقیب قانونی مواجه شده اند که برخی از فعالان سرشناس احکام طولانی زندان گرفته اند.

مرکز آشتی برای حفظ حقوق غیرنظامیان و گروه بین المللی حقوق اقلیت ها

54 Commercial Street, London E1 6LT, United Kingdom | www.ceasefire.org | www.minorityrights.org

این گزارش با حمایت اتحادیه اروپا تهیه شده است. مسئولیت محتویات این گزارش تنها بر عهده ناشران است و تحت هیچ شرایطی نمی تواند منعکس کننده نظرات اتحادیه اروپا باشد.

